

Tijdingen UIT Leuven

Tijdschrift van de Vereniging
Historici Lovanienses
P708841

Verschijnt
viermaandelijks

Nr 175

april 2022

Verantwoordelijke uitgever: Elke Close • Kesseldallaan 76/0402 • 3010 Kessel-Lo

Inhoud

Woord vooraf	4
Reünies	5
Interview met Erik Aerts	12
Straffe verhalen (De zwarte monnik)	20
Historische strips	24
Recensies van historische boeken	26
Rusland en Oekraïne	32
Het verraad van Anne Frank	40
Geschiedenis van	44
Alle gekheid op een stokje	46
Tentoonstelling over cafés	47
Camino Historici (Peloponnesos)	49
In memoriam	53
Historische films	61
Uit de oude doos	66
Historische weetjes	11/39/43/52/60

Tijdingen uit Leuven is het periodiek van de Vereniging Historici Lovanienses, die alle Leuvense afgestudeerden in de Geschiedenis van de Oudheid, de Middeleeuwen, de Nieuwe Tijd en de Nieuwste Tijd groepeerd. Lid worden van de Vereniging kan door overschrijving van € 15,00 (jaarlijks te betalen lidgeld) op rek.nr. BE26 7330 0301 6629 (KREDBEBB).

Redactie: Edward De Maesschalck (eindredacteur), Elke Close (voorzitter), Freija Bornauw, Karen De Windt, Annette Hoeymans, Frederik Maertens, Goedele Mafrans, Mart Moris, Sam Van Clemen, Jolien Gijbels en Caro Van der Paal (redacteurs). Werkten ook mee aan dit nummer: Jef Abbeel, Renaat De Deygere, Rozemie Steyaert, Nico Van Campenhout, Marcel Van Peer, Karel Van Rompaey, Guido Van Waeyenberghe en Jos Uytterhoeven.

Cover: Stadhuis Leuven

Cartouche: Erik Aerts

Woord vooraf

Beste lezer,

Ik las enkele maanden geleden een zeer fascinerend nieuwtje op twitter – persoonlijk heb ik niet erg veel met het medium, maar ik laat me af en toe toch verleiden om eens te kijken wat voor dingen er in zo'n korte tweets gezegd worden. Mijn verbazing was best groot toen ik vernam dat Alexander de Grote helemaal geen man was. In werkelijkheid was hij een vrouw waartegen mannelijke schrijvers uit de oudheid hadden samengezworen om haar opmerkelijke daden in de doofpot te stoppen. Als één van de bekendste figuren uit de Grieks-Romeinse oudheid heb ik al veel dingen over hem gehoord, maar dit was toch wel iets helemaal nieuw. Als ik één ding zeker weet over Alexander de Grote was wel dat hij de mannelijke koning was van het oude Macedonië.

Maar dit is natuurlijk lang niet de enige keer dat iemand de geschiedenis op een zijn of haar eigen manier interpreteert. Denk maar aan de vele *conspiracy theories* rond de maanlanding en de, intussen, klassieke serie *Ancient Aliens*. En hoewel het duidelijk is dat er toch wel ergens grenzen zijn aan hoever men kan gaan met deze interpretaties voordat ze de grens tussen feit en fictie overschrijden, heeft het me toch een interessante denkoefening bezorgd. En blijf ik met één vraag zitten: zou het Alexandra de Grote beter vergaan zijn dan Alexander?

Veel leesplezier in dit nummer,

Elke Close
Voorzitter

Reünies

*D*e redactie juicht verslagen van reünies altijd toe, maar deze keer heeft het afstudeerjaar 1971 toch de hoofdvogel afgeschoten, want het gaat om de vijftigste reünie. Een waardig jubileum! Daarna volgt nog een reünie van het afstudeerjaar 1981.

Vijftig jaar reünies afstudeerjaar 1971

Het zal wel vrij uitzonderlijk zijn dat studenten die samen afstudeerden elkaar gedurende vijftig jaar blijven ontmoeten. Wij kunnen dus met gepaste trots een verslag doorsturen van wat in feite onze 50ste jaarbijeenkomsst had kunnen zijn, maar de 49ste werd omdat het coronavirus roet in het eten kwam gooien. Sinds 1972 komen wij elk jaar één dag samen om elkaar te ontmoeten, bij te praten en een interessante plaats te bezoeken. Vorig jaar lag het programma klaar, maar covid kwam met een lockdown stokken in de wielen steken. Een bezoek aan de Boekentoren en het begijnhof van Gent moest worden afgelast. Toen de maatregelen minder streng werden, voorzagen we een lightversie met een bezoek aan de basiliek van Halle en een wandeling door het Hallerbos, maar ook dit kon niet doorgaan.

Van links naar rechts: Staf Janssens, Rozemie Steyaert, Griet Wynants, Annita Menschaert, Bert Mersch, Riekens Vanvoorden, Nes Henrotte, Marleen Theunissen, Geo Vande Winkel, Lea Kempnaers, Leen Pype, Michiel Nuyttens.

Studentenjaren

Voor de jongere lezers die het misschien vreemd vinden dat wij elkaar als jaargenoten zien, en steevast spreken over "ons jaar", even een toelichting. Iedereen begon toen gezamenlijk aan de eerste kandidatuur. Wie niet slaagde kon "bissen" of een andere studierichting kiezen. Een vak meenemen naar een volgend jaar kon niet, het was erop of eronder, "door" of "niet door". Een consequentie van dit systeem was dan ook dat je in "een jaar" zat en dat die groep gedurende je hele studietijd in grote mate dezelfde bleef. Na de kandidaturen kwamen mensen over van de Kulak (KU Leuven Afdeling Kortrijk) en van de UFSIA (Universitaire Faculteiten Sint-Ignatius Antwerpen), instellingen die enkel kandidaturen aanboden. Sommigen bleven wat afzijdig, bij anderen was het alsof ze er altijd bij gehoord hadden.

Wij startten in 1967 met 44 studenten! Dat gaf een fijn groepsgevoel, maar het was niet zo dat we het ervaren alsof we nog in een humanioraklas zaten, want een aantal vakken volgden we samen met de grote groep studenten van de Faculteit Wijsbegeerte en Letteren. De vele uren die we alleen met de historici in spe in de Universiteitsbibliotheek sleten voor onze opdrachten, zorgden wel voor een stevige band. De meesten van ons studeerden af in 1971, een aantal deden er een jaar (of eerder uitzonderlijk) langer over omdat ze hun "thesis" – nu scriptie – niet tijdig konden afwerken.

Ontstaan van de reünies

Dat we zoveel jaren geleden startten met een jaarlijkse ontmoetingsdag, was te danken aan het feit dat onze jaargenoten Nes Henrotte en Riet Van Cleuvenbergen in 1972 trouwden en dat we op de dag na het bruiloftsfeest, waarop we allen uitgenodigd waren, samen gingen eten. Op het einde van die dag kwam het voorstel om elkaar het jaar daarna opnieuw te zien, en zo ontstond een traditie waarvan wellicht niemand vermoedde of voorzag dat ze zo lang ging standhouden. Veel organisatie kwam er niet aan te pas. Op het einde van het etentje kwam steevast de vraag wat we het jaar daarna zouden doen en wie het zou organiseren. En dat "systeem" werkt tot op heden probleemloos.

Damme (1981)

Interessante sites

Aanvankelijk voorzagen we enkel een etentje en een wandeling, maar na enkele jaren lasten we ook bezoeken in aan interessante sites. Dat bracht ons over het hele Vlaamse land, een enkele keer ook naar Wallonië, naar Frankrijk en naar Nederland, waar enkele jaargenoten waren gaan wonen. Als je het overzicht van die 49 bijeenkomsten overloopt, valt op dat enkele factoren bepalend waren voor de keuze van wat we deden en waar we dat deden: de woonplaats en/of de werkplek van de organisator, een speciale interesse, en ten slotte interessante instellingen of tentoonstellingen.

Reünie in Ieper, 1995

Een greep uit de lange reeks:

- Stadsbezoeken: Antwerpen, Breda, Brugge, Brussel, Damme, Den Bosch, Diest, Eindhoven, Gent, Ieper, Kortrijk, Luik, Maaseik, Roeselare, Rijsel, Tongeren.
- Musea en instellingen: Alden Biezen commanderij, Legermuseum Brussel, Vlaams Parlement, Mijnmuseum Beringen, kasteel Gaasbeek, Koninklijke serres, Herkenrode abdij-site, Fotomuseum Antwerpen, domein Raversijde, Klein Seminarie Roeselare en brouwerij Rodenbach, museum HistarUZ Leuven, Abdij Averbode.
- Tentoonstellingen: de premonstratenzerabdij van Ninove, Archief Goffinet Brussel, Historische wandtapijten Oudenaarde, de Hanze Brugge, Pieter Bruegel Rotterdam.

Weekends

Wij hadden intussen de smaak te pakken en genoten zo van de bijeenkomsten, dat we in 2001, dertig jaar na ons afstuderen, een weekend planden: het werd een verblijf in Rotterdam, waar onze jaargenoot Paul Soetaert woonde. Tien jaar later trokken we naar Mons, met bezoek aan Notre-Dame à la Rose in Lessines, het sluisencomplex op het Canal du Centre

en Le Grand-Hornu. En dit jaar, op wat zonder covidcrisis eigenlijk de 50ste bijeenkomst zou geweest zijn, huurden we het domein Le Risdoux, een klein kasteeltje in Vireux-Wallerand, net over de grens met Frankrijk. Het gebouw dateert uit de 17de eeuw, is omringd door bossen en strekt zich uit langs de oever van de Maas.

Starten deden we met een bezoek aan de abdijkerk van Hastière-par-delà onder leiding van een zeer deskundige gids. Het deed onze historische harten deugd. 's Avonds keken we met zijn allen naar een powerpointpresentatie van onze 50 jaar samen. Ondergetekende heeft ze samengesteld met de hulp van onze twee archivarissen: Staf Janssens en Michiel Nuyttens. Zonder hun passie voor het bewaren van uitnodigingen en andere documenten zou het nooit gelukt zijn om zo'n lange geschiedenis van bijeenkomsten te reconstrueren. Andere jaargenoten sprongen bij met bewaarde foto's en zo konden we de puzzel opnieuw samenstellen, op een drietal ontmoetingen na.

Op de tweede dag bezochten we het Franse stadje Givet, met zijn indrukwekkende citadel Charlemont, gebouwd in opdracht van Karel V. En 's avonds sloten we de tweedaagse af met een feestelijk diner, de gelegenheid waardig.

Vriendengroep

Na al die jaren vormt zich uiteraard een groep van mensen die er altijd bij zijn. Dat zijn er een twintigtal. Naargelang de plaats van het gebeuren, sluiten er ook jaargenoten aan die

Reünie Beringen, 2005

Groepsfoto 2021 met partners

Van links naar rechts: Leen Pypa, Leo Vreys (partner van Annita Menschaert), Griet Wynants, Staf Janssens, Rozemie Steyaert, Bert Mersch, Riet Van Cleuwenbergen (partner van Nes Henrotte), Michiel Nuyttens, Lea Kempenaers, Annita Menschaert, Marthe Peeters (partner van Bert Mersch), Harry Klinkers (partner van Marleen Theunissen), Mieke Gryndonck (partner van Staf Janssens), Dirk Cardoen (partner van Leen Pype), Riekes Vanvoorden, Nes Henrotte, Dirk Cardoen (partner van Leen Pype), Geo Vande Winkel, Hilde Meerseman (weduwe van Richard Boijen), Els Neuville (partner van Michiel Nuyttens) en René Van Deyk (partner van Lea Kempenaers).

zich niet te ver willen verplaatsen. Binnen de vaste groep deelnemers zijn de "aangetrouwden" intussen al lang intimi geworden. Hun aanwezigheid wordt hoog gewaardeerd.

Het was gedurende al die jaren niet altijd rozengeur en maneschijn. Ik beperk me hier bewust tot de groep van vaste deelnemers, omdat het delicaat is om de fluïde groep daarrond te beschrijven en mensen te vergeten. Michiel Nuyttens en zijn echtgenote Els Neuville verloren hun dochtertje Gudrun aan een ongeneeslijke ziekte. Een lid van de jaarlijkse deelnemers, onze studiegenoot Richard Boijen, stierf in 2007 totaal onverwachts en zeer vroegtijdig. Hij was amper 59. De volgende die voor droevig nieuws zorgde was Myriam Heirman, echtgenote van Paul Soetaert, die in 2017 overleed.

En wat zal de toekomst brengen? We gaan alleszins nog door met de jaarlijkse bijeenkomst, zolang we dat kunnen. Misschien zullen we binnen 10 jaar kunnen melden dat de traditie intussen al 60 jaar standhoudt? Ik heb dit graag geschreven omdat de herinneringen op die manier levend blijven. Het zou mooi zijn als de volgende generaties evenveel plezier zouden beleven aan de vriendenkring van hun studententijd als wij.

Rozemie Steyaert

Reünie afstudeerjaar 1981 in Doornik

Al zo'n twintig jaar staat een reünie van ons jaar geschiedenis op het programma. Wij begonnen onze studies geschiedenis in 1977 aan de Kulak, en studeerden in Leuven af in 1981. Zoals zovelen bleven de Kulakkers een hechte groep, ook in Leuven. Al die jaren hielden we ons bij de reünie aan een beproefd recept: wie organiseert, kiest een stad uit, waar we overdag op verkenning gaan met een gids, om dan 's avonds gezellig bij te praten in een restaurant. Nadien worden een vloed aan foto's uitgewisseld en maakt uw dienaar een pittig verslag. Zo passeerden al veel van onze prachtige Vlaamse steden de revue. Maar dit jaar trokken we net over de taalgrens: naar Doornik, voor velen een onbekende parel.

Na twee jaar onderbreking door covid waren we bijzonder opgelucht dat de reünie opnieuw kon doorgaan. Ludo Vandamme, (ex-) bibliothecaris bij de Openbare Bibliotheek Brugge (erfgoedbibliotheek) had een aantrekkelijk programma in elkaar gestoken. Zo stonden we op zaterdag 25 september 2021 aan de grote poort van het seminarie Van Doornik. Daar sleepte Catherine Sintobin ons mee in het rijke verleden van het gebouw en haar schatten. We mochten vol bewondering de oudste bijbel van ons land aanschouwen en raakten maar niet uitgekeken op de prachtige handschriften, een lust voor het oog. Maar ook de schilderijen, de indrukwekkende bibliotheek en het interieur van de hallenkerk vielen in de smaak.

Van links naar rechts, onderaan: Renaat De Deygere, Marc Declercq, Peter van den Broeck, Lieve Masschelein; bovenaan: Friede Cloet, Ludo Vandamme, Paul Trio, Ann Breemersch, Paul Vandamme, Katrien Demuyneck. Uitzonderlijk lieten Christine Van Slambrouck en Hilde Colpaert zich verontschuldigen.

Daarna was het de beurt aan Peter Baekelandt, stadsgids, die Doornik door en door bleek te kennen. Hij liet ons vrij uitgebreid kennis maken met de schatten van de Kathedraal. Een pittige rondleiding, interactief, met verschillende anekdotes, ongedwongen, met veel gemak en boeiend. Wij leerden dat er veel bekende Tournaisiens zijn, over het belang van de grenzen van de verschillende domeinen, tussen Kroon-Vlaanderen en Rijks-Vlaanderen ... en ook dat er veel restauratieplannen zijn, maar geen geld.

We konden het kathedraalarchief bezoeken, waar Pierre Dehove ons zeer deskundig liet proeven van enkele stukken uit het rijke archief. Voor sommigen onder ons betekende het een terugkeer naar lang vervlogen tijden, waar we in het kader van de cursus paleografie worstelden met moeilijk te ontcijferen teksten. De man kwijt zich vrijwillig en onbezoldigd van zijn taak, bewonderenswaardig.

De pauze met zicht op de indrukwekkende kathedraal was welkom, voor sommigen het sein om de plaatselijke bieren te proeven. Zo konden we extra bijpraten en konden de gepensioneerden uitleggen aan de niet-gepensioneerden hoe het leven een mooie wending kan nemen. Op naar het stadhuis, het mooie park, en vooral het Musée des beaux arts, een parel van Victor Horta. We kwamen toch onder de indruk van de rijke collectie van het museum, alsook van de ambitieuze plannen tot uitbreiding. We opperden het idee om terug te komen als de werken af zijn, wanneer we zowaar al de kaap van 70 hebben bereikt. We mochten de dag afsluiten in het restaurant La Petite Madeleine, een etablissement met een zeker standing, een groep van ervaren historici waardig.

Renaat De Deygere

Historische weetjes: wist je dat ...

... Black Friday bedoeld is voor kerstaankopen?

De oorspronkelijke betekenis van Black Friday verwijst naar een crash van de aandelenbeurzen in 1869, maar die betekenis was nagenoeg vergeten toen Amerikaanse handelaars in de tweede helft van de 20ste eeuw Black Friday begonnen te promoten. Ze deden dat op de dag na Thanksgiving (vierde donderdag van november). De handelaars hielden dan een grote uitverkoop met het oog op de komende kerstinkopen. Waarom ze die vrijdag 'Black' noemden, is voer voor discussie. Sommigen verwijzen naar de zwarte pen bij het noteren van de verkopen (in tegenstelling tot de rode pen voor verlies), anderen naar de politie die de buurten afbakende waar "het zwart liep van het kooplustige volk". Vermoedelijk klonk Black Friday gewoon goed en is het een mooi voorbeeld van moderne marketing. *(Is Geschiedenis)*

Interview met Erik Aerts

 onze redacteur Nico Van Campenhout heeft zijn tanden gezet in emeritus Erik Aerts, die onlangs in het nieuws kwam met zijn kattenboek. Deze hoogleraar heeft duidelijk vele pijlen op zijn boog. Nico gaf zijn interview als titel mee: "Erik Aerts: geschiedenis van bier en wijn, overheidsfinanciën, katten en economische conjuncturen".

Erik Aerts

Wie is Erik Aerts?

Bij zijn emeritaatsviering als gewoon hoogleraar aan de KU Leuven op 12 oktober 2018 hield Erik Aerts (°Lier, 1954) een afscheidscollege over "De hop op de schop? Het ontstaan van de bierindustrie in de laatmiddeleeuwse Nederlanden"⁽¹⁾. Bierproductie- en consumptie vormde ook het onderwerp van zijn doctoraatsverhandeling uit 1988 onder de leiding van baron em. prof. dr. Herman Van der Wee, die net als hij in Lier geboren werd: "Bier, brouwers en brouwerijen in Lier (1400-1800). Institutionele, sociale en economische aspecten van een stedelijke industrie tijdens de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd"⁽²⁾. De geschiedenis van de alcoholconsumptie tijdens de middeleeuwen en het ancien régime vormt al bijna een halve eeuw een van de belangrijkste onderzoeksthema's van Erik Aerts. Maar er is veel meer. Zo publiceerde hij twee jaar geleden een cultuurhistorisch boek, *Zat het snor? Een geschiedenis van kat en mens in de Lage Landen* (Uitg. Sterck & De Vreese, 2020), waarin hij zijn jarenlange liefde voor de kat als huisdier voluit etaleert aan de hand van een breed historisch verhaal met tal van anekdotes. Op onze eerste vraag daartoe was hij heel graag bereid tot een gesprek, dat werd afgerond met een lunch op de Grote Markt van Lier op donderdag 17 februari.

Hoe is uw belangstelling voor de productie en de consumptie van bier ontstaan en hoe heeft die zich ontwikkeld?

-
- (1) Gepubliceerd onder de titel "Bier verdringt wijn dankzij hop? Strijd om de prioriteit als volksdrank in Brabant en Vlaanderen (ca. 800-1500)" in *Volkskunde. Tijdschrift over de cultuur van het dagelijks leven*, jg. 122, nr. 1, januari-april 2021, blz. 15-56. Naar aanleiding van zijn emeritaat werd aan Erik Aerts een huldeboek aangeboden: Brecht Dewilde en Johan Poukens (ed.), *Entrepreneurs, institutions and government interventions in Europe (13th-20th Centuries. Essays in honour of Erik Aerts)* (2018).
- (2) Deze dissertatie werd bekroond door de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België en uitgegeven onder de titel "Het bier van Lier. De economische ontwikkeling van de bierindustrie in een middelgrote Brabantse stad (eind 14de-begin 19de eeuw)" (Brussel, 1996).

Allereerst was er wijlen professor Raymond Van Uytven (1933-2018), die aan de toenmalige Universitaire Faculteiten Sint-Ignatius Antwerpen (UFSIA) mijn interesse voor de geschiedenis van het bier wekte. Vervolgens vroeg een culturele vereniging in mijn geboortestad Lier, toen ik net was afgestudeerd, of ik tijd en zin had om een monografie over het *'bier van Lier'* te schrijven. Dat boekproject is uiteindelijk uitgedraaid op een proefschrift. Omdat ik in de uitgave in boekvorm van mijn dissertatie enkele geuten van een reusachtig vat kwijt kon, ben ik over het onderwerp blijven publiceren, ook al omdat het zoveel facetten heeft.

Hoewel ook economisch van aard zijn munt- en financiële geschiedenis, waarover u eveneens heel wat publiceerde, toch van een andere orde. Waar komt uw aandacht daarvoor vandaan?

De verre oorsprong daarvan ligt in mijn licentiaatsverhandeling over publieke financiën in het 15de-eeuwse Brabant onder leiding van Jan Van Houtte (1913-2002)⁽³⁾. Daarin wijdde ik een hoofdstuk aan de complexe lotgevallen van de rekenmunt om geldsommen met elkaar te kunnen vergelijken. Dat hoofdstuk trok de aandacht van Herman Van der Wee, die me vroeg om zijn assistent te worden in het Leuvense Centrum voor Economische Studiën en om samen met hem een manuscript te finaliseren over de monetaire geschiedenis van het hertogdom Brabant en het graafschap Vlaanderen tot 1713, het einde van de Spaanse Nederlanden. Op die manier zou het nooit gepubliceerde vierde deel van zijn bekende proefschrift over de ontwikkeling van de Antwerpse wereldmarkt binnen de Europese economie worden uitgebracht⁽⁴⁾. Dat boek is er (nog altijd) niet, maar Herman Van der Wee en ikzelf hebben wel veel over het muntwezen gepubliceerd. De financiële geschiedenis ligt natuurlijk in het verlengde van de monetaire en had ik al leren kennen in mijn verhandeling. Die interesse kreeg een 'boost' toen ik in 1982 medeverantwoordelijk werd voor het gigantische archief van de Rekenkamers in het Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Wat drinkt u het liefst, bier of wijn, en welke soorten? Drinkt u ook nog andere dingen?

Hoewel ik 's avonds met een portie kaas of overdag op een zonnig terras kan genieten van een donker abdijbier, geef ik de voorkeur aan wijn. Liefst een Brunello van Montalcino of de Vino Nobile van Montepulciano, toevallig of niet mijn lievelingsplekken in Toscane. Een Chianti Classico, een Barolo of een krachtige en volle Bordeaux zijn echter evenmin te versmaden. Witte wijn daarentegen is niet mijn – eh – *cup of tea*, maar een zoete gouden dessertwijn zoals de Monbazillac uit de Dordogne gaat er ook gemakkelijk in. Sterke drank, cocktails en dergelijke, zijn niet aan mij besteed.

(3) *De algemeen-ontvangerij van Brabant in 1430-1440* (KU Leuven, 1977).

(4) Zie ook: Erik AERTS, *De genese van de groei. 'The Growth of the Antwerp Market' van Herman Van der Wee een halve eeuw (1963-2013)*, in *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, jg. 92, 2014, afl. 2, blz. 699-717.

Welke rol heeft uw academische leermeester Herman Van der Wee in uw vorming en uw loopbaan gespeeld?

In drie woorden? Een gigantische rol. Herman is niet enkel een internationaal vermaard academicus, maar vooral een warme vriend. Hij leerde me dat een historicus niet enkel gegevens sprokkelt en beschrijft via antwoorden op vragen als 'wat', 'waar' en 'wanneer', maar dat er daarnaast een verklarende dimensie in het historisch onderzoek moet zijn die stilstaat bij vragen als 'waarom' en 'waartoe'. Vandaag zijn vraag- en probleemstelling ingeburgerd in het historisch bedrijf, maar toen ik mijn loopbaan startte, was het erudiete feitenrelaas nog sterk aanwezig, om niet te zeggen dominant. Daarnaast heeft hij mij al snel bijgebracht dat een historicus perfect leentjebuurtje kan spelen bij andere wetenschappen en dat kwantificatie weliswaar niet zaligmakend is, maar de hypothesetoetsing kan verrijken. Natuurlijk heeft hij ook zijn eigen fascinatie voor de lange termijn op mij overgedragen. Los daarvan heeft Herman voor mij veel betekend – en nog altijd – op menselijk vlak⁽⁵⁾.

*Herman van der Wee en Erik Aerts
(2019)*

Zijn er nog andere personen, al dan niet wetenschappers en al dan niet historici, aan wie u een bijzondere herinnering bewaart, en waarom?

Zeker! Mijn leraar algemene vakken en latere directeur van het Sint-Calasanzinstituut in Nijlen, Jef Van den Bogaert, haalde mij uit het eerste jaar technisch onderwijs (diamantbewerking) en stuurde mij naar de Latijnse humaniora⁽⁶⁾. Hugo Peeters (1938-2020), licentiaat geschiedenis van de KU Leuven, was mijn inspirerende leerkracht geschiedenis aan het Sint-Gummarusschool te Lier. En natuurlijk is er de al genoemde Raymond Van Uytven, een uitstekend historicus aan de toenmalige UFSIA, die van alle markten thuis was en een grote indruk op mij heeft gemaakt.

Wat is het specifieke belang van enerzijds langetermijn- en conjunctuurgeschiedenis en anderzijds kwantitatieve geschiedschrijving?

De fluctuaties van de conjunctuur vormen zowel een symptoom van het economisch en maatschappelijk leven als een verklarende variabele hiervoor. Herman Van der Wee had in

(5) Zie ook: Jelle HAEMERS en Hilde GREEFS, *Bedrijvige historici. Een interview met Erik Aerts en Herman Van der Wee*, in *Stadsgeschiedenis*, jg. 13, 2018, nr. 2, blz. 59-64. In 2018 publiceerden zij samen een herziene versie van hun boek over hun beider geboortestad, *Geschiedenis van Lier. Welvaart en samenleving van het ontstaan van de stad tot de Eerste Wereldoorlog* uit 2016.

(6) De naamgever van deze school was de Spaanse priester en onderwijsvernieuwer Jozef Calasanz (1557-1648).

zijn proefschrift drie eeuwen onderzocht. Voor mij was het een verademing om in mijn doctoraatsverhandeling een half millennium te mogen en kunnen bestuderen, terwijl mijn licentiaatsverhandeling slechts een dieptestudie was van één decennium. In de keuze tussen diachronisch en synchronisch onderzoek is mijn voorkeur vervolgens sterk uitgegaan naar het eerste type omdat je op die manier de factor 'tijd' in de verklarende analyse kan betrekken. Kwantitatieve geschiedenis is voor mij niet de enige methode om aan geschiedschrijving te doen, maar vaak een kostbare aanvulling op de verklaring die uitsluitend op kwalitatieve basis wordt gevonden. Cijfers hebben soms een bedrieglijke precisie, maar bieden tegelijk het voordeel dat ze begrippen als aantal, duur, frequentie en omvang helder inkleuren.

Is statistiek, zoals dat nu het geval is, een noodzakelijk onderdeel van de universitaire opleiding geschiedenis?

Persoonlijk vind ik dat zeer zeker. Zoals al gezegd, kunnen een kwantitatieve en een kwalitatieve benadering complementair zijn. De statistiek als hulpwetenschap van de historicus maakt het onder meer mogelijk om berekeningen te verfijnen, gegevens overzichtelijk voor te stellen, representatieve selecties te maken, de kans te berekenen dat een gebeurtenis plaatsgrijpt, toevallige eigenschappen te scheiden van systematische en vooral om de aard en omvang van verbanden tussen verschijnselen toe te lichten. Daarnaast is er de nuchtere vaststelling dat een groot aantal afgestudeerden met een geschiedenisdiploma terecht komt in de ambtenarij, de bedrijfswereid en andere sectoren waar enige statistische kennis nuttig en nodig en soms zelfs een vereiste is.

U werkte bij het Rijksarchief en als hoogleraar en onderzoeker aan diverse hogescholen en aan de KU Leuven. Voelt u zich eerder een archivaris of een historicus, en wat zijn de overeenkomsten en de verschillen tussen beide professies?

Er zijn natuurlijk grote overeenkomsten. Nog niet zo lang geleden had elke archivaris, zeker in België, een klassieke opleiding tot historicus doorlopen. Dat is vandaag met de verdere professionalisering, emancipatie en verzelfstandiging van het beroep van archivaris niet langer het geval. Zeker als gevolg van de intocht van de informatica en het toenemend belang van het dynamisch, vaak digitaal, archief zijn vele archivarissen vandaag vooral informatieconsulenten of -adviseurs. Maar zowel de archivaris als de historicus delen, behalve hun belangstelling voor het verleden en de schriftelijke restanten daarvan, natuurlijk een groot aantal gelijklopende vaardigheden en bekommernissen. Verschillen zijn er ook. Van een archivaris wordt in de eerste plaats verwacht dat hij de historische bronnen behoedt voor vernietiging, beschrijft, ordent en beheert. Een historicus daarentegen hoeft zich idealiter geen zorgen te maken om selectie, ordening of ontsluiting en kan de aangetroffen documenten via een adequate vraagstelling met elkaar laten dialogeren binnen een breder verhaal. Iemand met een louter archivalistische benadering zou als hoogleraar de geregelde evaluaties niet overleven. Omgekeerd zou een auteur van grote historische verhalen binnen de archief-

instelling op de vingers worden getikt dat hij te weinig inventarissen en andere toegangen publiceert. Zelf heb ik die spanning echter nauwelijks gevoeld en heb ik geregeld van petje gewisseld. Toen ik in het begin van mijn loopbaan overdag archiefstukken inventariseerde, was ik in mijn vrije tijd bezig om andere documenten als historicus te bevragen. Vandaag ben ik oprecht blij wanneer ik een hele dag in het archief kan vertoeven, al neemt de historicus het dan volledig over van de archivaris. Na mijn vertrek bij het Rijksarchief ben ik me steeds meer historicus en veel minder archivaris gaan voelen. Al spreekt het voor zich dat de historicus op de hoogte moet zijn van de geschiedenis, de levensloop en de context van het archiefstuk dat hij bestudeert.

Hoe is uw biografische tijdschriftbijdrage over Louis-Prospér Gachard (1800-1885), de eerste Belgische algemeen rijksarchivaris, tot stand gekomen en wat is de verdienste van deze man voor het (Belgische) archiefwezen?

Louis Prosper Gachard

Ik heb samen met de Gentse historica Lieve De Mecheleer, een voormalige collega van het Algemeen Rijksarchief, inderdaad enkele biografische nota's over hem gepubliceerd⁽⁷⁾. Dat gebeurde op vraag van de rijksarchivaris van Florence, die in haar stad een internationaal congres over het Europese archiefwezen organiseerde. Lang daarvoor had ik Gachard leren kennen als de onvermoeibare archivaris van het archief van de Rekenkamers. Toen al was het mij opgevallen dat zijn grote verdiensten hand in hand gingen met enkele ernstige handicaps. Onder zijn verdiensten moeten zeker zijn organisatorisch talent en werkijsver worden genoemd, zijn Europese netwerking, zijn vele publicaties en zijn rusteloze inspanningen om archieven uit en vooral over de Nederlanden in buitenlandse depots te ontsluiten. Daarnaast was hij een typisch vertegenwoordiger van de *selfmade* onderzoeker die het toch wat mangelde aan synthesekracht. Zijn bronnenuitgaven halen lang niet altijd de vereiste kwaliteit, het door archivariissen hooggeprezen principe van het 'respect des fonds' of het herkomstbeginsel trad hij geregeld met de voeten. Hij aarzelde bovendien niet om medewerkers jarenlang voor zijn eigen publicatiekar te spannen. Al was dat in de 19de eeuw en ook later een wel meer voorkomende kwaal.

Sinds 2016 bent u voorzitter van het wetenschappelijk comité van het internationale onderzoeksinstituut voor economische geschiedenis Francesco Datini in Prato in Italië. Wie was Datini, wat doet het naar hem genoemde instituut en waarin bestaat uw rol als voorzitter?

Francesco Datini (ca. 1335-1410) of voor zijn weinige vrienden Francesco di Marco da Prato was een steenrijke ondernemer en bankier die eerst veel kapitaal vergaarde aan het pauselijk

(7) Onder meer: "Le César des Archives": *archivistiek en historiografie in de eeuw van Gachard*, in *Bibliotheek- & Archiefgids*, jg. 79, 2003, nr. 3, blz. 24-35.

hof in Avignon en daarna dat geld investeerde in handelszaken in Italië en Spanje. De naar het schijnt onverbeterlijke brompot en gierigaard had bij zijn overlijden in 1410 geen (wet-
telijke) kinderen en liet zijn fortuin na aan de armen van Prato, een charmant stadje in de
schaduw van Florence. Toen de Italiaanse economisch historicus Federigo Melis (1914-1973)
in 1968 met de steun van Fernand Braudel (1902-1985) een internationaal onderzoeksin-
stituut voor de beoefening van de economische geschiedenis oprichtte, koos hij Prato als
zetel en kreeg het instituut de naam van de middeleeuwse miljardair. Het Istituto Datini
organiseert elk jaar in de lente een internationaal congres over een specifiek economisch
thema en daarnaast een seminarie voor doctorandi en postdocs, telkens over de periode
1300-1800. Als voorzitter selecteer ik samen met de collega's van het uitvoerend comité de
onderzoeksthema's en geschikte sprekers, ben ik mee verantwoordelijk voor de beoordeling
van de ingestuurde papers en verzorg ik de openingsspeech in het stadhuis van Prato in aan-
wezigheid van de plaatselijke notabelen. Verder verwacht men van mij dat ik alle bestuurs-
vergaderingen voorziet en vooral dat ik het personeel van het secretariaat in Prato aanstuur.

Als u één historisch boek moet kiezen als absolute topper, met name voor u, voor welke publicatie zou u dan kiezen, en waarom?

Dat is een moeilijke! Om er mij gemakkelijk van af te maken, zou ik kunnen aansluiten bij mijn vorig antwoord en verwijzen naar *Il mercante di Prato* van de Brits-Amerikaanse schrijfster Iris Origo (1902-1988), die was getrouwd met een Italiaan. Deze biografie van Francesco Datini is niet alleen een geslaagde combinatie van een gespecialiseerde bedrijfs-geschiedenis en een kroniek van het dagelijks leven in Toscane, maar bovendien zeer vlot geschreven. Kiezen is echter altijd verliezen. Ook een aantal klassiekers, naast zovele andere publicaties, strijden om de eerste plaats: *La Méditerranée et le Monde Méditerranéen à l'époque de Philippe II* van de al genoemde Franse historicus van de 'longue durée' Fernand Braudel, *Herfsttij der Middeleeuwen* van zijn Nederlandse vakgenoot Johan Huizinga (1872-1945), het postuum verschenen *Mahomet et Charlemagne* van Henri Pirenne (1862-1935), het twaalfdelige overzicht van de wereldgeschiedenis *A Study of History* van de Brit Arnold Toynbee (1889-1975) en *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus* van de Duitse jurist, socioloog en historicus Max Weber (1864-1920).

Wat was het meest pakkende moment uit uw beroepsloopbaan en welk compliment heeft u als historicus het meest geraakt?

Veel 'pakkende' momenten heb ik niet gekend. In dat opzicht verliep mijn loopbaan vrij rim-pelloos, zonder dramatische gebeurtenissen, heftige ervaringen of kleine drama's. Verdriet was er natuurlijk bij het al dan niet plots wegvallen van leermeesters, naaste collega's en goede vrienden. Die lijst is intussen jammer genoeg al vrij lang. Ik heb in mijn beroepsleven veel erkenning gekregen, maar ik herinner me nog levendig hoe blij en fier ik was met mijn eerste historische 'prijs', in 1978, voor mijn licentiaatsverhandeling. Verder was ook mijn

verkiezing als voorzitter in Prato natuurlijk een compliment. Het meeste plezier heb ik toch beleefd aan de, hopelijk welgemeende, appreciaties in de jaarlijkse studentenbevragingen. Ook wanneer oud-studenten mij vandaag mailen over iets uit mijn colleges of publicaties, is dat altijd prettig.

In Zat het snor?, noemt u dat boek het "eerste historisch kattenboek in het Nederlandse taalgebied". Op welke bronnen en vroegere auteurs heeft u zich daarvoor kunnen baseren en wat betekent dat boek voor u?

Auteurs om mij te inspireren, waren er eigenlijk niet. Ik heb mij gebaseerd op zoveel mogelijk bronnen: kattenkadavers, theologische en filosofische traktaten, middeleeuwse dierenvertelsels, kronieken, dag- en reisboeken, procesverslagen, wetteksten, boekhoudkundige documenten, krantenartikelen, archief- en boedelinventarissen, gedichten en romans, tekeningen en schilderijen, kunst- en gebruiksvoorwerpen, liedjesteksten en toneelstukken. Het boek is hoofdzakelijk in zonnige buitenlandse oorden tot stand gekomen en was ook daarom een aangename ervaring.

In de inleiding van deze fraai geïllustreerde publicatie bedankt u uw "besnorde gezellen Karel, Tybeert, Charis, Melchior, Piumino, Leeuw, Sianka, Pluche, Diana, Rosita en Krotteke voor hun vriendschap gedurende veertig jaar en de rijkdom aan inzichten die ze mij bijbrachten: over hun soortgenoten, maar ook over mijn eigen soort". Wie waren of zijn zij, waar komt u kattenliefde vandaan en hoe is die tijdens de voorbije decennia geëvolueerd?

Zoals de lezer hopelijk vermoedt, waren dat mijn huis-, tuin- en keukenpoezen. Ik geloof dat mijn kattenliefde is ontstaan toen ik in het begin van de jaren 1980 herstelde van een zware griep en het toen net gearriveerde huiskatje Tybeert, met wie het zeker geen liefde op het eerste gezicht was, mij ongevroegd in mijn ziekbed dagenlang gezelschap hield. Momenteel is het zo dat er thuis geen poes rondloopt, maar ik zorg wel al meer dan tien jaar voor een zwerfkatje. Vroeger trok ik enkele malen per week met voedsel en melk naar haar biotoop, een verwilderd stuk grond tussen enkele spoorlijnen op enkele kilometers van mijn woonst. Sinds mijn emeritaat doe ik dat dagelijks, als het weer het toelaat liefst per fiets. Het heeft mijn relatie met dat aandoenlijk mormeltje een nieuwe dimensie gegeven.

In Tijdingen uit Leuven publiceerde u necrologieën over de Leuvense historici Luc Coenen (1962-2016), Eduard Van Ermen (1956-2014) en Raymond Van Uytven (1933-2018). Kunt u hen nog eens memoreren, zowel om wat zij voor uzelf als meer in het algemeen hebben betekend?

Luc was in Lier jarenlang zowel stadsarchivaris als conservator van de stedelijke musea. Hij

was ook heel lang een persoonlijke vriend, met wie ik de liefde voor het Lierse verleden deelde. Zijn veel te vroege heengaan liet het stadsarchief van Lier verweesd achter en was een schok voor zijn vele vrienden. Ik betreur het nog altijd dat hij de publicatie van de nieuwe synthese over de geschiedenis van Lier van Herman Van der Wee en mijzelf niet meer heeft mogen beleven. Bij elk bezoek aan het Lierse stadsarchief denk ik terug aan onze babbels bij een kopje koffie en een Lierse lekkernij.

Eduard zat in Leuven een jaartje achter mij en verliet ons eveneens veel te vroeg. Zijn jammer genoeg onuitgegeven proefschrift blijft een goudmijn voor de feodaliteit in de laatmiddeleeuwse regio rond Leuven⁽⁸⁾. Daarnaast was hij een expert in talrijke hulpwetenschappen en een geboren 'raconteur' met een soms eigenzinnige, maar altijd humoristische kijk op de actualiteit.

Raymond was mijn Antwerpse mentor. Jarelang was onze relatie vooral professioneel, terwijl onze levens elkaar voortdurend kruisten, en niet alleen in archieven of op congressen. Hij suggereerde het onderwerp voor mijn verhandeling, zat in mijn doctoraatscommissie, had zoals ik in het archief van de Rekenkamers gewerkt en was een van mijn voorgangers aan de KU Leuven. Toen hij verhuisde naar de fruitstreek op de grens tussen het Hageland en Haspengouw, heb ik hem en zijn echtgenote veel beter leren kennen en werden wij vrienden.

Raymond van Uytven

Werk u op dit moment aan een publicatie of een andersoortig historisch project?

Aan verschillende zaken en simultaan, zoals het heel mijn loopbaan is geweest. Voor enkele workshops in Toscane bereid ik papers voor over de verspreiding van de dubbele boekhouding en de introductie van de Arabisch-Indische cijfers in Europa. Binnenkort hoop ik mijn afscheidscollage over de bierconsumptie ook in een Frans tijdschrift gepubliceerd te zien. Voor de komende herfst is er een congres gepland over de Lierse Ommegang van 1722, waarvoor men mij heeft gevraagd om het sociale en economische kader te schetsen. Stiekem droom ik van een chronologisch vervolg op het verhaal over de geschiedenis van Lier, dat in het boek met Herman Van der Wee eindigde bij het uitbreken van 'De Grote Oorlog' in 1914. Verder ziet het ernaar uit dat het werk voor het Datini Instituut mij nog enkele jaren zal opsloppen. Eigenlijk heb ik nauwelijks meer tijd dan vroeger. Maar dat hoor je van wel meer gepensioneerden.

Nico Van Campenhout

(8) *Feodaal-heerlijke verhoudingen en territoriale patronen in het middeleeuwse hertogdom Brabant (12de-14de eeuw, met bijzondere aandacht voor de regio Leuven* (KU Leuven, 1989).

Straffe historische verhalen: Het leven van de Zwarte Monnik

Piraterij vult wel vaker de fictie- en non-fictieboeken. Meestal lijkt dit voor te komen op verre exotische eilanden, gekoppeld aan de vele ontdekkingsreizen in het verre Westen of Oosten. Een enkele keer worden sommige kapers van de Zeventien Provinciën bovengehaald tijdens de Tachtigjarige Oorlog, maar dat is het zowat voor onze contreien. Toch is piraterij iets van alle tijden en regio's, en werd ook onze streek geteisterd door deze woeste zeevaarders. Een van hen was de Zwarte Monnik, een figuur uit de 12de-13de eeuw die we bijna vergeten zijn, maar die wel nog af en toe opduikt in West-Vlaamse legendes.

Eustace Buskes in een moderne bewerking

Een Monnik in Vlaanderen

Rond 1170 wordt Eustache (of Wistache) Buskes geboren in het graafschap Vlaanderen. Waar precies is niet duidelijk, maar het zal mogelijk in het huidige Frans-Vlaanderen zijn. We treffen zijn vader Boudewijn namelijk aan als paladijn in dienst van de graaf van Boulogne, en de familie maakte dus waarschijnlijk deel uit van de lage adel in de regio.

Eustache wordt door zijn vader naar de universiteit van Toledo in Spanje gezonden om studies theologie te volgen. Daar wordt hij volgens sommige verhalen onderwezen in de duistere leer van de necromantie. Misschien is dit een verzinsel, maar het kan er ook op wijzen dat hij lessen spiritisme volgde om exorcist te worden. Bij zijn terugkeer treedt hij wel in bij de benedictijnen van St.-Wulmer in het huidige Samer bij Calais. Zijn kennis van de necromantie zorgt volgens bepaalde kronieken wel voor enkele problemen daar. Maar zijn echte avontuur begint nog maar.

Wat volgt is nogal onduidelijk. Het is wel zeker dat ca. 1190 zijn vader vermoord wordt in een hinderlaag. Wie hierachter zit is nooit achterhaald. Eustache verlaat echter het klooster om op zoek te gaan naar de moordenaars. Vanaf dan kleedt hij zich uitsluitend in het zwart, de kleur van de wraak, wat hem de bijnaam de Zwarte Monnik oplevert. Niet veel later treffen we hem aan in dienst van de graaf van Boulogne als seneschalk en baljuw. Vanuit die functie gaat hij verder met zijn onderzoek. In 1204 valt hij in ongenade en wordt hij beschuldigd van het misbruik van zijn functie. In een andere versie van de feiten komt Eustache erachter dat de graaf verantwoordelijk was voor de dood van zijn vader, zodat deze beslag kon leggen op diens bezittingen.

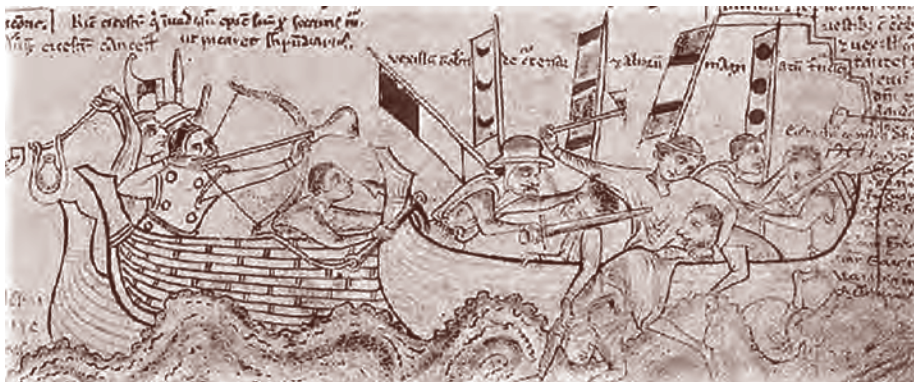

Wat er ook was gebeurd, Eustache Buskes trekt de bossen van Boulogne in als vogelvrijverklaarde. Om in zijn levensonderhoud te voorzien – en dat van zijn gezin ondertussen – wordt hij struikrover en later roverhoofdman. Hij zou eenmaal gevat zijn, maar al snel zijn bewakers misleid hebben om te ontsnappen. Hiermee werd de theorie gevoed dat de Zwarte Monnik ongreepbaar was door zijn gebruik van zwarte magie. Maar ook voor de Zwarte Monnik wordt het na verloop van tijd te heet onder de voeten in de regio Boulogne.

De Kaperkoning van Sark

Onze antiheld steekt het Kanaal over, samen met zijn gezin en zijn reputatie. Dit laatste levert hem een job op in dienst van de aartsdiaken van Taunton. Deze man was beheerder van de Cinque Ports, een maritieme handelonderneming van de steden Dover, Hastings, Hythe, Romney en Sandwich. Deze organisatie bezat heel wat privileges, maar fungeerde in ruil ook als een soort kustwacht met oorlogsschepen. De aartsdiaken rust dus een zeventiental schepen uit om de havens te verdedigen, en zet Eustache Buskes aan het hoofd hiervan. Of hij altijd in opdracht handelt of de vrije hand krijgt is ook vandaag onzeker. Het staat wel vast dat hij zich vanaf dan ontpopt tot een piratenadmiraal, met zijn broer als adjudant. Hij rust zijn vloot verder uit tot een eskader van zo'n 30 schepen, waarschijnlijk naar het model van de Noorse 'langschepen' met elk 30 roeiers. Het is namelijk geweten dat zijn schepen geschikt waren voor landgangen: ze konden een strand opvaren.

Zijn piraten carrière neemt een hoge vlucht met de verovering van de Kanaaleilanden, waar hij zijn hoofdkwartier op Sark vestigt en zo in het bezit is van de meest strategische locatie in het Kanaal. Zo goed als geen enkel schip passeert in het Kanaal zonder zijn medeweten, en vele raken er dan ook niet ongeschonden door. Hij gaat van daaruit ook verder met grotere acties. Zo verovert hij de archipel van Jersey, en plundert onder andere Pont-Audemer. Op een gegeven moment vaart hij zelfs met een kleine groep schepen de Seine op om de steden daar aan te vallen, maar raakt uiteindelijk niet tot Parijs. De Fransen zien het niet

De slag bij Sandwich (1217), illustratie uit Matthew Paris (13de eeuw): Eustache Buskes is de man met de bijl.

langer met lede ogen aan en sturen hun vloot op hem af. De ervaren Eustache Buskes verslaat hen echter bij Honfleur.

Voor de Fransen is het ondertussen zonneklaar dat deze piratenkoning een pact heeft gesloten met de Duivel en ze jammer genoeg niets tegen hem kunnen beginnen. De Engelse koning Jan Zonder Land is in zijn nopjes, want hij is ondertussen al een hele tijd in conflict met de Franse koning. Maar dat Eustache af en toe ook Engelse schepen en steden aanvalt, doet hem ook wat vrezen voor diens loyaliteit. Terecht, zoals zou blijken.

Anonieme gravure van een strijd met piraten in het Kanaal, afkomstig uit een tekst over de Cinque Ports

Terug naar Frankrijk

Tot ieders verbazing biedt de Zwarte Monnik in 1212 zijn diensten aan de Franse koning Filips II August aan. Voordien had de paus koning Jan Zonder Land geëxcommuniceerd, dus dit heeft mogelijk een rol gespeeld. Niettemin neemt Filips II zijn diensten aan en promoveert hem zelfs tot vlootcommandant, met onder zijn gezag de mannen met wie hij de jaren voordien op zee gevochten heeft. Uiteindelijk komt hij aan het hoofd van 67 schepen, en begeleidt zelfs een mislukte invasie van Engeland voor om de dauphin Lodewijk daar op de troon te zetten.

Op 24 augustus 1217 lijdt Eustache Buskes een nederlaag tegen de Engelse vloot. Tijdens zijn terugtocht komt hij een tweede vloot tegen, nota bene deze van de Cinque Ports. Een nieuwe slag volgt, de Slag bij Sandwich, waarbij zijn vlaggenschip wordt ingenomen. Ondanks zijn aanbod van 10.000 pond en de belofte om terug naar Engeland over te lopen, wordt hij onthoofd op zijn schip. Zijn broer slaagt erin te ontkomen naar de Kanaaleilanden.

Het hoofd van de Zwarte Monnik wordt naar Canterbury gestuurd, van waaruit het bericht naar Jan Zonder Land gaat. Om iedereen te bewijzen dat hij daadwerkelijk verslagen is, wordt het hoofd op een tournee door de Engelse kuststeden gevoerd. In september worden de Kanaaleilanden veroverd en officieel aan Engeland toegekend. De Engelsen hadden de duivel verslagen.

Auriacus de Verschrikkelijke

Zo stierf in 1217 de gevreesde Eustache Buskes alias de Zwarte Monnik. Zijn verhaal begon al snel een nieuw leven te leiden in verschillende sagen en legenden, die graag de nadruk legden op zijn wreedheid maar ook op zijn zogenaamde kennis van zwarte magie. Mathieu,

een jongleur en troubadour uit Picardië, was voor zover bekend de eerste die tussen 1234 en 1284 een heldendicht neerschreef over hem, bekend als *Les Romans de Witasse le Moine*.

Zijn legende leefde echter vooral voort in Vlaanderen. Zijn naam werd na verloop van tijd verbasterd tot "Auriacus". Deze Auriacus evolueerde naar een legendarische zeerover die in de 12de-13de eeuw de hele Noordzee en zelfs de Zwinstreek terroriseerde (en zodoende Damme zou verwoest hebben, wat uiteraard niet gebeurd is). Ook zouden later verschillende woeste zee-lieden vergeleken worden met deze Auriacus.

In Brugge vermeldt een inscriptie op het huis Den Groote Mortier, Wollestraat 28, uit 1634 de naam "Auriacus". Tijdens de Tachtigjarige Oorlog kregen Willem van Oranje en zijn zonen namelijk de bijnaam "Auriacus", aangezien zij door katholieke West-Vlamingen dankzij de acties van de watergeuzen beschouwd werden als piratenkoningen. Dat de naam "Oranje" lijkt op "Auriacus" was ook een gelukkig toeval.

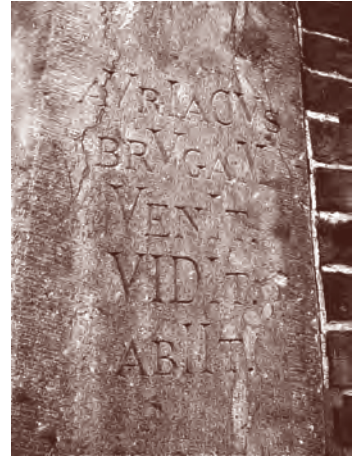
Het huis werd indertijd gebouwd door de oorlogsveteraan Everart Tristam. Deze vocht in 1631 tegen de legers van Frederik-Hendrik van Oranje-Nassau, die vanuit Damme Brugge belegerde. De Bruggelingen slaagden er toen in om de Staatse troepen te verslaan. In de boogvelden boven de ramen zien we vandaag de dag nog de strijd en de terugtrekking van de Staatse legers. Aan de zijkant van de woning staat de inscriptie aUrLaCUS brUGaM Venit, VIDIt, abllt. Vrij vertaald: "Auriacus kwam naar Brugge, zag het, en droop weer af." De grotere

letters vormen een chronogram, en als je de Romeinse cijfers optelt kom je aan het jaar 1631. Als je het huis eens gaat bekijken bij een bezoek aan Brugge, let dan ook op het paaltje dat bij de inscriptie staat. Het betreft de loop van een kanon die tijdens het beleg van 1631 werd buitgemaakt.

Frederik Maertens

De loop van een Nederlands kanon uit 1631, nu een paaltje in de Brugge binnenstad.

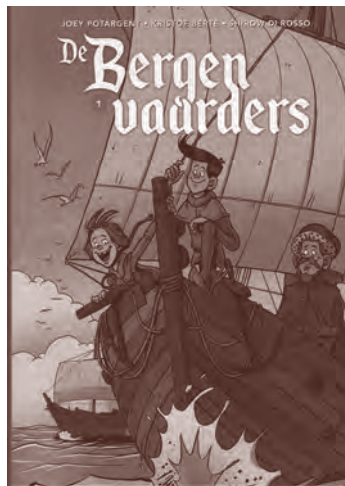

Het opschrift over Auriacus in Brugge

Historische strips

Kristof Berte en Joey Potargent, *De Bergenvaarders*, Uitg. Syndikaat, Eps, 2021, 64 p.

Historische strips worden jaar na jaar populairder, ongeveer in gelijke tred met de boekenmarkt. Daarbij duiken de geschiedenisverhalen ook meer en meer op in het minder realistische genre voor een jeugdiger publiek, waar ze eerlijk gezegd ook lang geleden begonnen zijn (denk maar aan Asterix of Suske en Wiske). Maar laat dit u niet tegenhouden om deze albums ter hand te nemen, want er zit heel wat goed materiaal tussen. En *De Bergenvaarders* hoort zeker thuis in dat rijtje.

Het avontuur start in de 12de eeuw met broer en zus Thomas en Hille in Deventer, een van de Hanzesteden. Als arme kinderen beroven ze handelaars in de stad, tot ze met Rodolphus de verkeerde bestelen. De kwaadaardige Rodolphus wil hen aangeven bij de stadsmilities, tenzij ze voor hem een klusje willen klaren. Thomas zou als knecht moeten aanmonsteren bij Rodolphus' concurrent Gherard. Deze zeilt binnenkort met een lading koopwaar naar Bergen in Noorwegen. Vlak voor aankomst daar moet Thomas de vrachtbrief doen verdwijnen, waardoor Gherard niet kan handelen en dus failliet zou gaan. Thomas wordt na zijn aanmelding aangenomen als knecht van Gherard en vertrekt mee op zeereis. Maar gaandeweg krijgt Thomas wroeging om de aardige Gherard zoiets aan te doen. Maar tegelijkertijd heeft hij geen andere keus zolang Hille de gijzelaar is van Rodolphus.

Het verhaal lijkt op het eerste zicht meer voor een jonger publiek bestemd, zoals eerder gezegd, maar er zit ook heel wat in voor volwassenen. Hiertoe behoort een goede dosis humor, voldoende knipoogjes (zoals verwijzingen naar Asterix), en zeker het historisch kader dat meegegeven wordt. De auteurs hebben duidelijk wat onderzoekwerk gedaan naar de periode van de 12de eeuw. De steden Deventer en Bergen worden gedetailleerd weergegeven, net als bijvoorbeeld de kogge waarmee ze de Noordzee bevaren. Het is daarom belangrijk om voldoende tijd te nemen om op de tekeningen te letten. Zo merk je heel wat bijzonderheden op: het leven in een middeleeuwse stad, handelswaren en markten, klederdracht, bouwwerven, enz. Nochtans is het album geen geschiedenisles en wordt er niet continu met feiten gezwaaaid. Het is in feite een leuk verhaal vol historische weetjes, wat het geheel ook niet te zwaar en makkelijk leesbaar maakt voor iedereen.

Het album is verschenen in soft- en hardcover, maar ik raad iedereen aan voor de hardcover te gaan. Daarbij zit vanachter namelijk een vijftiental pagina's 'Historische feiten in De Bergenvaarders'. Deze zijn onderverdeeld in verschillende onderwerpen: leven in de steden, de Hanze, eten en drinken, bouwwerken, enz. Deze feiten lichten ze toe met foto's en met plaatjes uit het verhaal, waardoor je af en toe terugbladert om de scène te herbekijken. Er is voor de extra katern – en eigenlijk voor het hele album – samengewerkt met de stads-archeoloog van Deventer om alles zo juist mogelijk te vertellen en weer te geven.

Romaanse Lebuïnuskerk in Deventer

Tekenaar Joey Potargent heeft veel werk gehad om alle historische details te verwerken. Zijn tekenstijl is typisch karikaturaal en gericht op een jonger publiek (let maar op de cover), en tegelijk moet hij wel voldoende historische weetjes zien te integreren. Gelukkig heeft hij hierin een evenwicht weten te vinden in een mix van historische feiten, levendige figuren en soepele achtergronden. Het verhaal en de geschiedenisles leiden niet van elkaar af, maar vormen een mooi geheel. Wat wel af en toe opvalt zijn enkele realistischer getekende personages. Dit komt doordat de strip voor een groot deel met crowdfunding werd gefinancierd en heel wat donateurs in ruil in het album werden vereeuwigd. Ook uw recensent is terug te vinden in een herberg.

De Bergenvaarders is een leuk en fris verhaal voor alle leeftijden, en eentje dat kan gelezen worden ter ontspanning en/of om wat bij te leren. De laagdrempelige aanpak zorgt ervoor dat het zeker bruikbaar is als lesmateriaal, zowel bepaalde stukken uit het achtergrond dossier als het verhaal in zijn totaliteit. En hiermee spelen de auteurs een beetje in op een hiaat dat de laatste jaren ontstaan is: educatieve en historische strips, maar dan gericht op de jeugd in plaats van op volwassenen. Laat ons hopen dat veel stripauteurs hierdoor geïnspireerd raken om daarop meer in te zetten.

Frederik Maertens

Recensies van historische boeken

In deze rubriek lees je uitsluitend recensies van onze vaste redacteur Sam Van Clemen, bekend omwille van zijn kernachtige overzichten en beoordelingen. De gelezen boeken gaan over kunstschilder Dürer, over Willem van Oranje en over de moord op de premier van Burundi.

Katrien Lichtert en Alexandra Van Dongen, *De blik van Dürer. Albrecht Dürers reis door de Nederlanden 1520-1521*, uitg. Hannibal, Veurne, 2021, 192 bladzijden.

De grote Duitse kunstenaar Albrecht Dürer (1471-1528) was een vaandeldrager van de noordelijke renaissance. Zijn reusachtige oeuvre is erg divers. Deze homo universalis was van alle markten thuis. Dankzij de grootschalige verspreiding van zijn prenten vergaarde hij faam in heel Europa. Het was immers de periode van de opkomst van de boekdrukkunst.

Dürer was bovenal een reizende kunstenaar. In zijn vroege jaren reisde hij twee keer naar Italië. Zijn reis naar de Nederlanden in 1520-1521 was om meerdere redenen erg bijzonder. Deze is namelijk uitstekend gedocumenteerd door Dürers overgeleverde reisdagboek en talrijke nog bestaande tekeningen en schilderijen. Deze tonen zowel de mensen die hij ontmoette, de landschappen die hij doorkruiste als de objecten die hij zag.

Het journaal is eigenlijk de combinatie van een kasboek en van een meer persoonlijk dagboek. Dit vormt het uitgangspunt van het boek *De blik van Dürer* van de kunsthistorici Katrien Lichtert en Alexandra Van Dongen. Het origineel ervan ging verloren. Dit reisdagboek "is een bijzonder rijke bron van kennis over het reiswezen in het vroegmoderne Europa" (p. 21). De tekst is gekend aan de hand van twee afschriften. De twee auteurs gebruiken al dit materiaal om opnieuw de reis te maken. Deze had trouwens als belangrijkste reden het verzoek aan keizer Karel om zijn jaarlijkse toelage te vernieuwen.

De auteurs brengen een rijk geschakeerd relaas. "Veel aandacht gaat naar de talrijke ontmoetingen en de artistieke dialoog tussen de Duitse meester en zijn collega-kunstenaars. Verder komen tal van materiële en immateriële culturele aspecten aan bod. Mobiliteit loopt als een rode draad door dit boek." Eerst reisde Dürer via de Rijn naar Keulen om vervolgens Antwerpen te bereiken. Nadat het verzoek aan de keizer was ingewilligd, bleef Dürer nog

geruime tijd in de Nederlanden. Uitvalsbasis bleef Antwerpen. Zijn vrouw Agnes en zijn dienstmeid waren eveneens van de partij.

Opmerkelijk is zeker dat Dürers rijk gevulde bagage uitgebreid aan bod komt. De passages uit het reisdagboek zijn vertaald in het Nederlands. "Door deze materiële, transculturele en rijk geschakeerde benadering biedt dit boek een nieuw perspectief op Dürers befaamde reis door de Nederlanden," besluiten de auteurs hun inleiding (p. 11). Het zet zeker aan tot verder lezen.

In tien hoofdstukken wordt Dürers reis overgedaan. Een inleiding plaatst de reis in een breder perspectief. Kunstenaarsreizen waren toen niet uitzonderlijk. Er was een uitgebreid netwerk van goed verbonden land- en waterwegen. Vaak werd onderweg verbleven in herbergen. Kunst was erg in trek bij rijke opdrachtgevers, vandaar de ondernomen reizen. Dürer was wel een van de eerste gedocumenteerde kunstenaars. Het tekent de stilaan toenemende globalisatie van die tijd. Toch bleef de wereld van Dürer onvermijdelijk ook kleinschalig en gefragmenteerd.

Het relaas begint en eindigt in Antwerpen. Op 26 augustus 1520 verliet hij de Scheldestad en trok hij via Mechelen naar Brussel, op dat moment het schouwtoneel van de Europese politiek. Ontmoetingen met collega-kunstenaars stonden op het programma, maar ook sightseeing. Zo bezocht hij het Brusselse stadhuis en het paleis op de Coudenberg. Hij zag er ook de Azteekse schatten die veroveraar Hernán Cortés een jaar eerder had gestuurd naar Karel V.

Op 3 december 1520 trok Dürer naar Zeeland. Aanleiding was blijkbaar het bericht dat daar een walvis was aangespoeld. Middelburg en andere steden werden eveneens aangedaan. Gent en Brugge waren de volgende haltes. In Brugge maakte hij een portret van zijn gastheer Jan Provoost. In Gent werd hij plechtig ontvangen door de deken van de Sint-Lucasgilde en door de beste schilders, "wat hij zich wederom liet welgevallen" (p. 151). In Gent zag hij het Lam Gods van van Eyck. Afronden deed Dürer in de Scheldestad. Daar eindigt het verhaal tamelijk abrupt. Een korte epiloog over wat volgde, ontbreekt. In 1521 was Dürer terug in Neurenberg. Daar zou hij zijn laatste jaren doorbrengen.

Tweede deel van het verhaal zijn dus de uitweidingen die verband houden met Dürers bagage. De eerste heet 'Stokbeurs en geldkist'. Hierin gaat het over welke vormen die toen hadden. Verder vernemen we wat Dürer in zijn journaal noteerde over de munten die hij bij zich had en welke inkomsten en uitgaven hij zoal noteerde.

Verder aan bod komen op een soortgelijke manier onder andere schrijf- en tekengerei, brillenglazen, stadskannen, wijnen, kokosnoten en kokosbekers, porselein en binnetten uit Genua. Zo verneemt de lezer heel wat over het leven van de rijke bovenklasse aan het begin van de zestiende eeuw.

Derde onderdeel van het boek zijn de vele opgenomen illustraties. Het gaat om tekeningen van Dürer zelf, schilderijen van anderen en recente foto's van de voorwerpen die een rol spe-

len in het verhaal. Een bibliografie en een register ronden af. Hannibal zorgde voor de zeer fraaie uitgave.

Sam Van Clemen

René van Stipriaan, *De Zwijger. Het leven van Willem van Oranje*, uitg. Querido, Amsterdam-Antwerpen, 2021, 944 p.

Willem van Oranje of Willem de Zwijger is voor de Nederlanders de 'vader des vaderlands'. Over hem is dan ook heel wat inkt gevloeid. Maar een recente en volledige levensbeschrijving was niet voorhanden. Nu pakt cultuurhistoricus René van Stipriaan uit met een omvangrijke nieuwe biografie gebaseerd op de bijna onuitputtelijke hoeveelheid bronnen en de literatuur.

Het is een heel uitgebreid verhaal geworden over een uiterst complexe persoonlijkheid. Oranje riep tegenstrijdige gevoelens op. "Hij was gedurende de laatste twintig jaar tegelijkertijd één van de meest geliefde en één van de meest gehate mannen van Europa" (p. 15). Hij heeft om zijn doelen te bereiken inderdaad "heel vuile handen moeten maken" (p. 16).

In twaalf rijk geïllustreerde hoofdstukken ontrafelt de auteur gedetailleerd leven en loopbaan van zijn hoofdpersoon. Zijn leven begon Oranje als telg van een rijke adellijke familie en vertrouwen van keizer Karel V. Alles begon echter te veranderen toen Karel zijn macht over Spanje en de Nederlanden overdroeg aan Filips II, "die allesbepalend wilde worden" (p. 113). Met kardinaal Granvelle had hij aanvankelijk een "monsterverbond" (p. 133). Maar net Filips en de kardinaal zouden zijn felste opponenten worden. In 1559 – de 'zomer van de verandering' dixit de auteur – vertrok Filips voorgoed naar Spanje en begon het verzet van de gewesten. Belangrijke aanleiding was de herindeling van de bisdommen. Oranje speelde er meteen een rol in. In 1560 begon het conflict met Filips zich volop af te tekenen.

Dan begint het verhaal van de Opstand in de Nederlanden en Oranjes aandeel daarin. De auteur brengt een erg gedetailleerde reconstructie. De grote onderdelen ervan zijn bekend. De Beeldenstorm van 1566 deed Filips II besluiten om schoon schip te maken met de opstandelingen. Er is dan ook zwaar strijd geleverd in onze gewesten en er vielen vele slachtoffers. Maar voor het Noorden zou het streven van Filips uiteindelijk mislukken. De Unie van Utrecht uit 1579 geldt tegenwoordig als het 'geboortepapier' van het moderne Nederland. Het ontbindingsproces van de eenheid met het Zuiden was "onstuitbaar" (p. 551).

Ook Oranjes grillige persoonlijke leven komt aan bod. Hij is vier keer getrouwd geweest. Drie huwelijken werden gesloten uit berekening. Enkel bij Charlotte van Bourbon was er sprake van genegenheid. De vele persoonlijke details en heldere beschrijvingen van de wereld waarin Willem van Oranje leefde en handelde maken dit boek tot een erg compleet verhaal.

Dit boek is uiteraard ook van groot belang voor de geschiedenis van de Zuidelijke Nederlanden. Die zijn immers ook ontstaan door de Opstand. Zo blijkt al uit de inleiding. In 1555 besliste Oranje tot de bouw van Philippeville, een vestingstadje ten zuidwesten van Namen. Het is nog altijd te bezoeken. In Brussel werd Oranje in 1577 triomfantelijk ingehaald. In Gent werd de Pacificatie afgesloten. In Antwerpen bracht Oranje geruime tijd door. Hij kwam er onder andere in contact met drukker Christoffel Plantijn. Maar de Staten en hij moesten er na een Spaans tegenoffensief noodgedwongen vertrekken naar het Noorden. Het tijdperk van het calvinisme in het Zuiden was voorbij. Het zou weer overtuigd katholiek worden. Oranje vestigde zich in Delft. Daar werd hij op 10 juli 1584 vermoord door Balthasar Gerards.

In het slot stelt de auteur de interessante vraag hoe bepalend de Zwijger is geweest voor de Opstand. Die is ongetwijfeld aanzienlijk. In 1575 bleek "welk een briljante strategie er in Oranje huisde. De manier waarop hij anticipeerde op de grote nationale verzoening in de pacificatie Van Gent is verbluffend. Hier had de film moeten stoppen" (p. 698). En verder: "In zijn buitenlandse betrekkingen bleek Oranje nog het meeste als de echte leider van de Nederlanden te opereren" (p. 609).

Ook over zijn fameuze bijnaam 'de Zwijger' gaat het. Al tijdens zijn leven stond Willem zo bekend. Maar bedoeld werd toen wel dat hij een veinzer was. Met het verstrijken van de jaren werd het een geuzennaam.

Het belang van Willem van Oranje staat buiten kijf, hoe omstreden hij misschien ook was. Zijn opvolgers wisten het nieuw gecreëerde land na zijn overlijden veilig te stellen. Zijn creatie, het huidige Nederland, staat nog altijd overeind en werd een van de meest welvarende landen ter wereld. En de Oranjes regeren er nog steeds. De huidige koning Willem-Alexander stamt af van twee dochters van Oranjes zoon Frederik Hendrik.

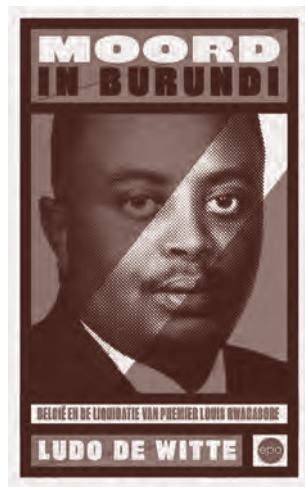
Een bibliografie en een personenregister ronden af. Een plaatsnamenregister ontbreekt. René Van Stipriaan schreef een voortreffelijke, doorwrochte en goed geschreven biografie. De rijkdom ervan is in één recensie eigenlijk niet te vatten. Naast Oranje spelen trouwens nog een heel aantal andere grote namen een rol in het verhaal. Querido zorgde voor een erg fraaie uitgave.

Sam Van Clemen

Ludo De Witte, *Moord in Burundi. België en de liquidatie van premier Louis Rwagasore*, uitg. Epo, Berchem, 2021, 347 p.

Auteur Ludo De Witte maakte naam met zijn onderzoek naar de Belgische betrokkenheid bij de moord op Patrice Lumumba. Tijdens dit onderzoek maakte hij kennis met een soortgelijke gebeurtenis, de moord op 13 oktober 1961 op de Burundese premier prins Louis Rwagasore op het terras van een restaurant in Bujumbura. In 2008 besloot hij ook deze 'cold case' aan een grondig onderzoek te onderwerpen. Bronnen zijn een aantal archieven en de literatuur. De resultaten verschenen nu in het boek *Moord in Burundi*. Het is zeker niet de eerste publicatie hierover. In 2011 publiceerde journalist Guy Poppe bijvoorbeeld al *De moord op Rwagasore*.

Een aantal gegevens waren dus al bekend. De schutter was de dertigjarige Griek Jean Kageorgis. Het moordcomplot was beraamd door de leiders van de Burundese Parti Démocrate-Chrétien (PDC). Deze had namelijk eerder de verkiezingen verloren. De moordenaars en de opdrachtgevers werden snel opgepakt en berecht. Kageorgis eindigde voor het vuurpeloton. Na de onafhankelijkheid deed Burundi dit proces over met een volksjury, wat uitdraaide op de executie van vijf medeplichtigen.

De zaak leek een louter Burundese aangelegenheid te zijn. Maar de Burundezen waren overtuigd van een Belgische hand in de misdaad. Volgens velen zat de Belgische Voogdij achter de moord. Maar veel concreets was daarover niet geweten. "De rol van de Belgen is nooit onderzocht. Dat mag de medeplichtigheid of de betrokkenheid van hun Belgische raadgevers, die hen financierden en beschermden, niet doen vergeten," stelt de auteur (p. 17).

Daarna volgt een uitgebreid relaas dat chronologisch is opgebouwd. De auteur wil namelijk de bronnen zoveel mogelijk laten spreken. Vandaar dat daaruit uitgebreid citaten zijn opgenomen. Het begint met een uiteenzetting over het Belgische voogdijbestuur dat er kwam in de nasleep van de Eerste Wereldoorlog. Daarna gaat het over naar de periode dat Burundi net als Kongo onafhankelijk werd. Vervolgens komt prins Rwagasore en de moord op hem in beeld met een nauwkeurige beschrijving van wat er zich allemaal heeft afgespeeld.

De auteur brengt zeker nieuwe elementen aan. De Witte heeft in de archieven van het Foreign Office fragmenten gevonden van ondervragingen door het Brusselse parket van eind juni 1962. Er is namelijk nog voordat Burundi op 1 juli 1962 onafhankelijk werd, eveneens een onderzoek gevoerd door het Brusselse parket. De fragmenten vullen een belangrijke lacune op. Eruit en uit nog andere documenten blijkt duidelijk Belgische verantwoordelijkheid.

Opmerkelijk is het hoofdstuk 'Koning Boudewijn komt in actie'. Deze was immers in deze periode politiek erg actief. "In het dossier-Rwagasore zitten documenten die aantonen met welke energie Boudewijn optrad, ook in het voogdijgebied." Hij bewoog hemel en aarde om de veroordeelden te redden en wou ze gratie verlenen. Hij wou hen niet opofferen "teneinde de verdenkingen die op de Voogdij rustten, te neutraliseren" (p. 260-262). De vorst stond daarin lijnrecht tegenover minister van Buitenlandse Zaken, Paul-Henri Spaak.

De auteur geeft een geheel eigen verklaring voor dit optreden. "Boudewijn was het product van een gespierd katholicisme. Hij mat zich de rol van een koning met een goddelijke taak aan. Een koning die zich resoluut in de strijd tussen Goed en Kwaad werpt" (p. 268). Het mocht allemaal niet baten. Jean Kageorgis werd toch terechtgesteld.

In een epiloog komt de auteur tot conclusies. "Het koloniale strafdossier toont ondubbelzinnig aan dat de moord op premier Louis Rwagasore is gepleegd door de Griek Jean Kageorgis, met enkele leiders en invloedrijke leden van de Burundese oppositie als medeplichtigen" (p. 320). Niets nieuws onder de zon dus. Over de Belgische betrokkenheid luidt het op basis van de beschikbare bronnen als volgt: "Resident-generaal Harroy erkent in zijn memoires dat de koloniale ambtenarij signalen uitzond die de Burundese tegenstanders van Rwagasore hebben geïnterpreteerd als steun voor een moordcomplot. Uitgebreide, gedetailleerde en eensluidende of aanvullende verklaringen van topambtenaren staan toe te besluiten dat de Voogdij medeplichtig is" (p. 322). Dat laat aan duidelijkheid niets te wensen over.

Ludo De Witte eindigt met een overzicht van de gebeurtenissen tijdens de decennia die zijn verstreken sinds de jaren zestig. In 1989 schreef Bujumbura bijvoorbeeld al in een nieuw rapport dat de Belgische Voogdij rechtstreeks verantwoordelijk is voor de moord. De auteur eindigt met de wens dat zijn boek mee voor opheldering zorgt. Dat is zeker het geval, maar nog steeds is niet alle bronnenmateriaal beschikbaar. Dus er zal zeker in de toekomst nog nieuw onderzoek worden verricht. In afwachting daarvan zal *Moord in Burundi* een onmisbare studie blijven. Een chronologie en een bibliografie ronden die af.

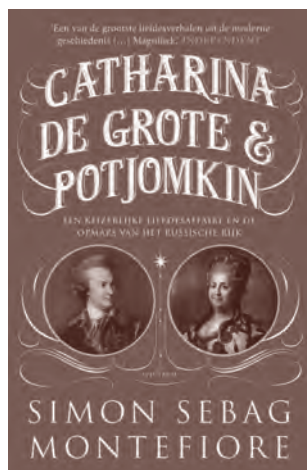
Sam Van Clemen

Rusland en Oekraïne

*J*ef Abbeel, die geregeld recensies schrijft over de geschiedenis van China en Rusland, heeft deze keer twee boeken gelezen die nauw samenhangen met de geschiedenis van Oekraïne: een biografie van Catharina de Grote en Potjomkin (bij ons bekend als Potemkin), de stichter van tal van steden in Oekraïne, en een boek dat peilt naar de opinie in Oekraïne vlak voor de oorlog er uitbrak.

Simon Sebag Montefiore, *Catharina de Grote & Potjomkin. Een keizerlijke liefdesrelatie en de opmars van het Russische rijk*, Uitg. Spectrum, Amsterdam/Lannoo, Tielt, 2021, 720 p.

Catharina de Grote heerste (als Duitse) over Rusland van 1762 tot 1796. Haar generaal, medeheerser en minnaar Potjomkin/Serenissimus veroverde Oekraïne en de Krim, waardoor Rusland toegang kreeg tot de Zwarte Zee. Hij stichtte in het Zuiden ook een aantal steden, die nu in Oekraïne liggen (of sinds de aanhechting van de Krim weer in Rusland). Beide geniale toppers kregen meer aandacht om hun liefdesleven dan om hun politieke en culturele prestaties. Ook voor dit boek heeft Montefiore vele archieven en steden bezocht in verschillende landen.

Grigori Potjomkin werd in 1739 geboren in Tsjizjova, nabij Smolensk, op 350 km van Moskou en 900 km van Sint-Petersburg. Zijn familie bezat een bescheiden landgoed met 430 lijfeigenen (p. 37). Rusland had toen 8 miljoen lijfeigenen op een bevolking van 19 miljoen of 42% (p. 46). Na de dood van zijn vader trok het gezin naar Moskou, waar Potjomkin de hoogste cijfers haalde op school (p. 50). Op zijn elfde nam hij al dienst in het leger, op zijn zestiende ging hij naar de universiteit, waar hij weer schitterde. Sjoevalov, adviseur en minnaar van keizerin Elisabeth (1741-1761), haalde hem naar Sint-Petersburg en stelde hem voor aan de tsarina. Maar in 1760 werd hij van de universiteit verwijderd. Hij ging in het leger en werd bewaker van het keizerlijk paleis. Aan het hof woonde sinds haar veertiende ook Sophia von Anhalt-Zerbst, een Duitse uit Stettin (1729-1796). Toen ze in 1744 (op haar vijftiende) door de tsarina uitgekozen werd om te trouwen met opvolger Peter, liet ze zich orthodox dopen tot Jekatarina. Ze trouwden in 1745, maar Peter bleek totaal onbekwaam als echtgenoot en als vorst. In 1754 beviel Catharina van een troonopvolger, Paul, van wie de vader ook hoveling Saltykov kon zijn. In 1757 beviel ze van Anna; de vader was Poniatowski (p. 65).

In 1762 kreeg ze een zoontje Aleksej; de vader was Grigori Orlov, lid van de militaire garde. In dat jaar pleegde ze haar staatsgreep en werd ze tsarina. Peter moest troonsafstand doen en werd daarna gewurgd. Orlov speelde er een rol in, Potjomkin niet. In september 1762 werd Catharina in Moskou gekroond tot tsarina: zij zette zelf de kroon op haar hoofd (p. 86-88).

In 1768 verklaarde het Ottomaanse Rijk de oorlog aan Rusland. Generaal Potjomkin werd de held: hij hield de 12.000 Tataarse ruiters tegen. En op zee leden de Turken in 1770 hun grootste nederlaag sinds Lepanto (1571, p. 128). Vanaf 1772/1773 werd Catharina verliefd op Potjomkin en omgekeerd (p. 87-90 en p. 133), maar haar minnaar Orlov takelde hem zo toe dat hij blind werd aan zijn linkeroog (p. 111). Vanaf februari 1774 deelden ze het bed (p. 150-152). Hun liefdesbrieven schreven ze in het Frans en in het Russisch. Geleidelijk kreeg Potjomkin zijn plaats in de regering. In juni 1774 trouwden Catharina en Potjomkin in het geheim in de Sint-Sampsonievskikathedraal in Sint-Petersburg (p. 192-193), die onlangs nog overdreven gerestaureerd werd. Er bestaan meerdere versies over dit huwelijk. Hun relatie hield stand, hoewel beiden ook met anderen het bed deelden. Catharina had minstens 12 minnaars (p. 227).

Catharina de Grote

Potjomkin speelde vooral een politieke en militaire rol in het Zuiden, in de strijd tegen de Ottomanen. Hij stichtte er steden, annexeerde de Krim (1783), bouwde de Zwarte Zeevloot uit zoals zijn voorbeeld Peter de Grote de Oostzeevloot uitgebouwd had. De 'Potjomkindorpen' blijken een leugen te zijn van een jaloerse westerling, die nooit in het Zuiden is geweest: Georg von Helbig, een verbitterde gezant uit Saksen. Hij verzon rond 1790 de term "Potemkinsche Dörfer". De dorpen, die tijdens de tocht over de Dnjepr te zien waren, waren volgens hem beschilderde houten panelen, die telkens verplaatst werden (p. 504-508).

Potjomkin bouwde wel degelijk Cherson (nu een havenstad van 330.000 inwoners), Sebastopol (de haven van de Zwarte Zeevloot met 380.000 inwoners), Simferopol (de hoofdstad van de Krim met 363.000 inwoners), Jekaterinoslav (Dnjepropetrovsk of Dnipro, 'de stad van Brezjnef' met 1,2 miljoen inwoners) en Odessa (1 miljoen) (p. 355-367). Honderdduizenden mensen werden aangelokt om die nieuwe steden te bevolken: Albanezen, Grieken, Armeniërs, Corsicanen, Joden, Britten. Hij liet ook wijngaarden aanleggen, zijde produceren, schepen bouwen en stond aan het hoofd van een industrieel imperium met glas-, steen- en andere fabrieken. Hij heerste als een keizer over het Zuiden. Nooit gaf een tsaar zoveel macht aan een wederhelft (p. 356-357).

In 1787 ging Catharina eindelijk het Zuiden bezoeken. Dat gebeurde in de ijzige kou, met 14 koetsen, 124 sleeën en 560 paarden. Iedereen was gekleed in berenvachten. Onderweg ontmoette Catharina ook nog keizer Jozef II, die samen met haar Cherson, Sebastopol en de Krim bezocht (p. 438-496). Zij bewonderden de prestaties van Potjomkin en ... 200 amazones: mooie Albanese meisjes (p. 499).

Catharina de Grote reist naar de Krim (1789)

In 1789 werd Catharina nog een laatste keer verliefd, nu op de 40 jaar jongere Platon Zoebov (p. 562-564). Potjomkin was toen in het Zuiden, waar hij de ene na de andere overwinning behaalde op de Turken. Zijn laatste paleis was in Iasi, toen Moldavië, nu Oost-Roemenië. In december 1790 werd Izamajil door zijn medewerker Soevoerov veroverd op de Turken: alle 4.000 Turkse soldaten werden gedood.

In maart 1791 was Potjomkin op het toppunt van zijn macht. Hij reisde naar Sint-Petersburg om er gevierd te worden. In juli 1791 vertrok hij weer naar Iasi: dit was zijn laatste rit. Hij werd ziek na jaren van nerveuze spanning, seksuele uitpattingen, te hard werken en afmattende tochten. Bovendien woedde er een koortsepidemie in het Zuiden. Hij kreeg koorts, die niet meer verdween. Hij weigerde kinine en at te veel, in het besef dat hij toch ging sterven. Hij weende bitter omdat hij Catharina niet meer zou zien. Hij stierf op 5 oktober 1791, slechts 52 jaar oud, net zoals Peter de Grote in 1725. De doodsoorzaak was waarschijnlijk een longontsteking.

Pas zeven dagen later bereikte het nieuws Sint-Petersburg. De keizerin viel flauw. Geen enkel koppel uit de geschiedenis behaalde zoveel politieke successen als Potjomkin en Catharina (p. 648-649). Hij werd (aanvankelijk) begraven in Iasi. Vijf jaar later, op 6 november 1796, kreeg Catharina een beroerte. Zij was zo zwaar dat vijf mannen haar niet op een bed konden leggen. Haar opvolger Paul I wreekte zich op Potjomkin door van zijn Taurisch Paleis een kazerne te maken en van de Wintertuin een paardenstal en door zijn bibliotheek te verbannen naar Kazan, het enige voorbeeld van bibliografische wraak in de geschiedenis (p. 654). De auteur vergeet dan de verschrikkelijke brandstichting van de KU Leuvenbibliotheek in 1914 door de Duitsers. Nadien werd Paul zelf vermoord.

In 1905 werd de revolutie ingeluid in Odessa met de munitie op de pantserkruiser Potjomkin. De 'Richelieustrappen' kregen de naam 'Potjomkintrappen' (p. 657). Zijn Taurisch Paleis werd op 6 januari 1918 de geboorte- en de begraafplaats van de Russische democratie: de Grondwetgevende Vergadering kwam er bijeen, zowel voor de eerste als voor de laatste keer, want de Rode Gardisten joegen alle volksvertegenwoordigers eruit. Pas in 1991 had Rusland weer een democratisch parlement (p. 657).

De Sint-Katharinakerk in Cherson werd door de bolsjewieken omgevormd tot 'Antireligieus Museum Cherson'. In 1930 lagen daar de schedel, de beenderen en wat kleren van Potjomkin. Ze werden in een nieuwe kist gestopt en zo werd Potjomkin een tweede keer begraven. En in 1986 werd hij na een forensisch onderzoek een derde keer begraven. De kerk is nu in ere hersteld en zit weer vol met gelovigen. Een witte grafsteen vermeldt de prestaties van Potjomkin (p. 660). Het Russische Rijk is inmiddels uit elkaar gevallen en de meeste veroveringen van Potjomkin en de steden die hij stichtte, zijn niet meer Russisch maar Oekraïens. Zijn ingewanden bevinden zich in Roemenië, zijn beenderen in Oekraïne en zijn hart wellicht in Rusland (p. 662).

Grigory Potjomkin

Beoordeling

Montefiore heeft na uitvoerig onderzoek weer een knap boek geschreven, met veel kennis van zaken. En hij heeft ook de moeite gedaan om ongeveer alle genoemde plaatsen zelf te bezoeken. De grote verdienste is dat hij aantoonde dat Potjomkin niet enkel een minnaar was van vele vrouwen (en vice versa), maar dat hij bijzonder veel politieke, militaire en culturele talenten had, iets wat zelfs zijn tegenstanders Joseph de Ligne en Alexandre De Langeron nadien toegaven (p. 648-652). En Poesjkin zei in 1824: aan hem hebben we de Zwarte Zee te danken (p. 650). We vernemen ook veel over de toenmalige Europese politiek en oorlogen en we lezen terloops dat het Ottomaanse Rijk ten onrechte beschouwd werd als Turks: vaak was enkel de sultan een Turk, de dagelijkse bestuurders van Slavische afkomst, hun lijfwachten 500 Albanezen, hun harem vooral Slavische meisjes en vrouwen, afkomstig van slavenmarkten op de Krim. En tot 1700 was het Servo-Kroatisch een belangrijke taal aan het hof (p. 291-294).

Het boek is te gedetailleerd en wat langdradig in het begin, maar des te spannender en meeslepend op het einde. De voetnoten zijn weergegeven door nummertjes in de tekst, maar ze zijn weggelaten in de Nederlandse vertaling: we moeten ze zelf zoeken op de site van de auteur (<http://simonsebagmontefiore.com>). Er is wel een uitgebreide literatuurlijst (p. 677-706) en een degelijk register (p. 707-720). Heel dikwijls moeten we zelf het jaartal zoeken bij de vele data. Maar voor de rest biedt het boek zeer veel kwaliteit.

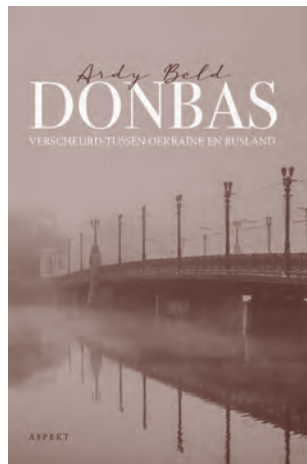
Nog iets over Oekraïne! Op p. 14 beweert de auteur dat Stalin vlak voor zijn dood besloot om de Krim aan de Oekraïense Socialistische Sovjetrepubliek te schenken. Dat lijkt ongehoofwaardig, want Stalin toonde zelden spijt over zijn fouten. Chroesjtsjov bracht in 1953 een bezoek aan de Krim en was geschokt door de miserabele toestand daar na de deportatie

door Stalin van de Tataren in 1944. Hij gaf het eiland aan Oekraïne in 1954 in de context van de revisie van Stalins beleid. Dit werd in 2014 ongedaan gemaakt door Poetin. In de Sovjettijd sprak niemand daarover: het was een technisch detail uit de woelige jaren '50.

Jef Abbeel

Ardy Beld, *Donbas. Verscheurd tussen Oekraïne en Rusland*, Uitg. Aspect, Soesterberg, 2022, 164 p.

De Donbas of het steenkoolbekken van de Donets ligt in het zuidoosten van Oekraïne en is sinds 2014 oorlogsgebied. In 2013 weigerde premier Janoekovitsj een associatieverdrag met de EU te ondertekenen. Daarop volgden demonstraties tegen hem op Maidan, het plein van de onafhankelijkheid in Kiev. Er vielen 106 doden. De overwegend Russischstalige Donbas vroeg dan afscheiding. De separatisten konden met de hulp van Russische troepen de Volksrepublieken Donetsk (2,2 miljoen inwoners) en Loegansk (1,4 miljoen inwoners) uitroepen en losmaken van Oekraïne (44 miljoen). In een referendum op 11 mei 2014 stemden 89% van de inwoners van Donetsk en 96% van Loegansk voor onafhankelijkheid. In juli 2014 werd er een vliegtuig neergehaald met 298 doden, vooral Nederlanders.

Het boek begint met een verklarende woordenlijst, een even nuttige kaart van het Donbasgebied, een stukje geschiedenis en informatie over de bevolking. Rond 1900 leverde de Donbas 2/3de van de Russische steenkool. In de jaren '30 verheerlijkte de Oekraïens-Joodse schrijver Vasili Grossman (1905-1964) die mijnwerkers. In 2014 werd in beide republieken een bestuur gevormd. Sinds 2018 is Denis Poesjilin de leider van Donetsk en Leonid Pasentsjik van Loegansk. Ze noemden hun confederatie "Novorossija", Nieuw Rusland, een term uit de tijd van Catharina de Grote en Potjomkin. Maar in 2015 schaften ze die term alweer af.

De economie is zwaar achteruitgegaan, het gemiddeld salaris van de minderheid die nog werk heeft, bedraagt 170 € per maand, standbeelden van dichters werden vervangen door beelden van oorlogsmisdadigers en van Lenin. De voetbalstadia zijn in verval. De mijnploeg Sjachtjar Donetsk speelt in Kiev. Volgens de VN zijn er 160 geheime gevangenschappen, er vonden verdwijningen plaats, martelingen, verkrachtingen, willekeurige gevangennemingen van 4.300 à 4.700 personen tussen 2014 en 2021, terechtstellingen. Ook in Oekraïne werden gevangenen gefolterd (p. 23-25). De akkoorden van Minsk uit 2014 en 2015 worden niet nageleefd en sinds april 2020 zijn er geen gevangenen meer uitgewisseld, volgens de Volksrepublieken door de schuld van Oekraïne.

Menig leider kwam om bij een bomaanslag: de eerste leider van Donetsk, Zachartsjenko, in 2018. In 2016 was zijn supporter, oorlogsmisdadiger Arsen Pavlov, ook zo omgekomen en was Jevgeni Zjilin, die Charkov, Donetsk en Loegansk bij Rusland wou voegen, eveneens geliquideerd. Een andere separatist, Aleksandr Bednov, was al in 2015 geliquideerd nadat zijn commando onschuldigen had gemarteld. Een separatistische kozakkenleider, Aleksej Mozgovoj, werd ook in 2015 gedood door een bomaanslag, mogelijk van de Wagner Group. Een andere kozakkenleider, Pavel Drjomov, kwam in december 2015 om door een bom die in zijn Land Rover, zijn trouwcadeau, zat. Het zijn allemaal onbekenden voor ons, maar het illustreert hoe gevaarlijk het daar is.

De paramilitaire Wagner Group van Dmitri Oetkin komt ook in beeld. Ze speelde en speelt een belangrijke rol in de strijd tegen IS in Syrië. Daar zouden er al 400 van hen gesneuveld zijn. Ze zijn ook actief in Afrika, maar in Mozambique waren ze niet opgewassen tegen IS. Een andere schimmige figuur is de Rus en neonazi Sergej Korotkich. Hij is betrokken bij moorden en aanslagen.

In de Volksrepublieken hebben 584.000 mensen een Russisch paspoort. Dat is volgens de Oekraïense ombudsman voor mensenrechten verplicht voor medische behandeling, geneesmiddelen of om er arts te kunnen zijn. Je weet dus niet of men het aanvraagt uit overtuiging dan wel om te overleven. Bij de Russische Doemaverkiezingen van september 2021 werden zij gevraagd om mee te stemmen. Zowel de paspoorten als de stemming zijn een schending van de soevereiniteit van Oekraïne.

De Volksrepublieken zoeken ijverig naar Oekraïense 'spionnen', die ze dan kunnen uitwisselen

Kaart van Donbas (Wikipedia)

tegen krijgsgevangenen. Bij die 'spionnen' zijn ook zwangere vrouwen etc. We krijgen ook even het relaas van de kaping van de Wit-Russische opposant Roman Protasevitsj op bevel van Loekasjenko. In Loegansk wordt Protasevitsj afgebeeld als een moordenaar en er wordt om zijn uitlevering gevraagd omdat hij zou deelgenomen hebben aan de strijd tegen de separatisten, wat blijkbaar niet klopt.

De auteur spreekt ook over Nord Stream 2 en de nadelen van deze pijpleiding voor Oekraïne en over de taalkwestie, een van de hoofdredenen voor de oorlog in de Donbas. Oekraïens is de taal van de staat en alle overheden communiceren in het Oekraïens. Het is wel toegelaten om Russisch te spreken (p. 112). We krijgen ook een portret van de verdachten van de MH17-ramp van 17 juli 2014 in Oost-Oekraïne. Er is ook een interview met een kunstenaar die door separatisten en Russen mishandeld was. Hij werd opgepakt omdat hij ludieke karikaturen gemaakt had van de machthebbers. De Izoljatsija-gevangenis van de separatisten in Donetsk wordt ook het 'Dachau' van Donetsk genoemd. De OVSE (Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa) kent die plek, maar heeft er 6 jaar over gezwegen en pas in februari 2021 erover gesproken met Sergej Lavrov (p. 131).

De economie in de bezette gebieden draait op de mijnen, die in 2017 genationaliseerd zijn. Vóór 2014 verdienden de mijnwerkers 1.000 à 1.500 ₴ per maand, nu 200 à 230. Een mijnwerker vertelt dat vele inwoners de totalitaire Volksrepublieken beu zijn en uitkijken naar het einde van het conflict (p. 134). Een andere getuige vertelt dat de Russische soldaten dachten dat ze zich nog in Rusland bevonden en daar een aanval van Oekraïne hadden afgeslagen (p. 139).

Een concertorganisator geeft enkele duidelijke verklaringen voor de afscheiding: ze is niet op poten gezet door het Kremlin, de mensen hier wilden het zelf als reactie op de chaos van Maidan en de haat tegenover de Russen, de Oekraïnisatie van de Donbas, de hogere welvaart in Rusland, de hele industrie werkte voor Rusland, vele fabrieken kregen hun opdrachten uit Rusland (p. 144). Voor zijn muziek was de afscheiding en de onzekere situatie nefast: er kwam een exodus op gang van opgeleide mensen en van muzikanten en er komen nauwelijks nog bands naar de Donbas. Het welvaartsniveau is sinds 2014 erg gedaald, de mensen zijn zwaar teleurgesteld, vele fabrieken liggen stil, want er zijn geen afnemers meer. Een concertticket kunnen de meesten niet meer betalen. De diploma's van de pas afgestudeerden worden niet erkend. Oekraïne blokkeert de grens, hoewel bijna iedereen daar familie heeft. Bij Rusland hebben de Volksrepublieken zich nog niet mogen aansluiten, het heft nog altijd accijnzen op hun import en niemand zit daar op hen te wachten. Iedereen is teleurgesteld, maar toch willen ze vechten voor de republiek.

Beoordeling

De situatie in de Donbas is voor buitenstaanders erg ingewikkeld, maar uit de getuigenissen die Ardy Beld verzamelde, kunnen we ons toch een beeld vormen van de oorzaken van de

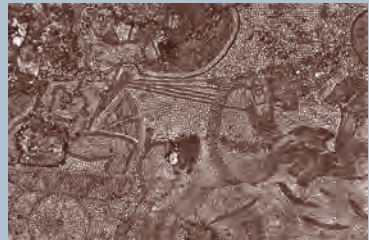
afscheiding. De auteur had die gerust nog eens systematisch mogen samenvatten, maar hij vindt het zelf een zeer complex thema. Het boek bevat een kaart van de Donbas, maar niet van heel Oekraïne. Het is wel knap dat de auteur erin geslaagd is interviews af te nemen van intelligente en sympathieke mensen uit die regio, die op hun manier proberen om het leven te verbeteren. De grote schuldigen voor de miserie zitten in het Kremlin en in de corrupte Oekraïense legerleiding en regering. De geïnterviewden vinden het belangrijk dat het Westen dit ook weet. De folteraars zijn geen brave mensen uit de regio, maar Russen uit de geheime diensten, beroepsmisdadigers en politieagenten met een strafblad.

Jef Abbeel

Historische weetjes: wist je dat ...

... in het Verenigd Koninkrijk onlangs een unieke Romeinse mozaïekvloer werd opgegraven?

In het midden van het Verenigd Koninkrijk ligt het kleine en landelijke graafschap Rutland, (tussen Leicestershire, Lincolnshire en Northamptonshire). Daar stuitte in 2020 in volle lockdown Jim Irvine, de zoon van de landeigenaar, tijdens het ploegen op historische resten. Vader en zoon namen contact op met de autoriteiten, waarna studenten van de Leicester's School of Archaeology begonnen met opgravingen. Al gauw ontdekten ze een mozaïekvloer van 11 bij 7 meter met de afbeelding van de Griekse held Achilles in gevecht met Hector. Het is de allereerste keer dat dit zeldzame thema in het Verenigd Koninkrijk werd blootgelegd. De vloer zou dateren uit de derde of vierde eeuw n.C. en wordt ongetwijfeld een opsteker voor het kleine graafschap. Voorlopig is het echter nog privéterrein.

Het verraad van Anne Frank

Anne Frank en haar meesterlijke dagboek houden de wereld al sinds de Tweede Wereldoorlog voortdurend in de ban. Onlangs verscheen over deze zaak een spectaculair boek dat leidde tot grote controversen. Onlangs werd het boek zelfs uit de rekken gehaald en is dus niet meer verkrijgbaar. Onze redacteur Sam van Clemen heeft het boek vakkundig gefileerd en had – als goed historicus – ook al zijn twijfels.

Rosemary Sullivan. *Het verraad van Anne Frank. Het baanbrekende onderzoek van een internationaal coldcaseteam in Nederland*, Uitg. Ambo/Anthos, Amsterdam, 2022, 398 p.

In Nederland ontstond begin 2022 ophef over het boek *Het verraad van Anne Frank*. Hierin onderzoekt een internationaal coldcaseteam dit heikele onderwerp, op zich een goed idee. Een Joodse notaris wordt hierin aangewezen als zeer waarschijnlijk de verrader. Binnen de kortste keren werd het hele onderzoek en de uitkomst ervan echter neergesabeld. Nu wordt het boek daarom verkocht met daarin een brief waarin de uitgeverij toegeeft dat de centrale hypothese niet genoeg onderbouwd is. Ze biedt haar verontschuldiging aan de familie van de beschuldigde aan. We besloten om het boek zelf ook te lezen en te bespreken.

Uitgangspunt is dat nog steeds niet geweten is wie op 4 augustus 1944 heeft gebeld naar de Gestapo in Amsterdam met de mededeling dat aan de Prinsengracht 263 in Amsterdam Joden verborgen zaten. Al heel wat namen zijn doorheen de jaren genoemd, maar harde bewijzen zijn er nooit geleverd. Een uitgebreid coldcaseteam ging aan de slag om hierin alsnog verandering te brengen, geleid door een ervaren Amerikaanse FBI-deskundige. Schrijfster Rosemary Sullivan schreef het relaas uit dat leest als een trein.

De context

Deel één van het boek beschrijft de ruime context. De grote lijnen van het verhaal kent iedereen wel. Het echtpaar Frank woonde in Frankfurt, waar ze twee dochters kregen: Anne en Margot. Na Hitlers machtsovername en de steeds strengere anti-Joodse maatregelen volgde een emigratie naar Nederland. Daar wist vader Otto een zaak en nieuwe welstand

uit te bouwen. De dochters gingen naar school en leerden Nederlands. Op 10 mei 1940 eindigden echter een aantal vredige jaren in Amsterdam. Al vrij snel werd ook de Joden in Nederland het leven moeilijk gemaakt.

Otto Frank heeft alle moeite gedaan om voor zijn gezin een uitreisvisum te verkrijgen, maar al zijn pogingen mislukten. In juni 1942 vernam hij via de BBC dat al 700.000 Duitse joden zouden zijn omgekomen. Hij begreep meteen dat de nazi's aanstuurden op algehele vernietiging. Toen Margot Frank in juli 1942 werd opgeroepen voor *Arbeitseinsatz* in Duitsland, wist hij dat onderduiken noodzakelijk was. Dit zou gebeuren in het achterhuis van het pand bij de Westerkerk waar zijn handelszaak was gevestigd. Zijn werknemers hebben daarbij met gevaar voor eigen leven geholpen. Een van hen ontwierp bijvoorbeeld de befaamde boekenkast die de geheime toegang afsloot. Anne begon er met het bijhouden van haar wereldberoemde dagboek. Ook Margot heeft trouwens een dagboek bijgehouden. Ze kregen het gezelschap van vier anderen: de familie Van Pels en tandarts Fritz Pfeffer. In de buurt ging het gerucht de ronde dat de familie Frank was ontkomen naar Zwitserland.

Tot in het najaar van 1944 verliep alles vrij goed ondanks het erg monotone leven en de voortdurende angst om ontdekt te worden. Na D-day groeide de hoop dat ze het zouden halen. Toch maakten de onderduikers achteraf gezien maar heel weinig kans. Het is zelfs bijna verwonderlijk dat ze het zo lang hebben kunnen volhouden. De acht onderduikers zaten namelijk onmiskenbaar slecht verstopt aan de Prinsengracht 263. "Zoals veel gebouwen uit die tijd maakte een 'achterhuis' van vier verdiepingen deel uit van het complex." Het bestaan van achterhuizen in de Amsterdamse binnenstad was dus goed bekend. Dit specifieke achterhuis was bovendien vanaf de achterzijde duidelijk zichtbaar, omdat het grensde aan een vrij grote binnentuin. "Tientallen burens hadden vanuit hun huizen min of meer vrij zicht op het achterhuis" (p. 68). En dat geldt dus ook voor elke passant die er ooit eens langskwam. Heel wat mensen kunnen dus op de hoogte zijn geweest van deze potentiële onderduikplaats. Uit het boek blijkt trouwens dat er zeker nog een aantal anderen op de hoogte zijn geweest van het hele onderduikplan of er toch minstens een vermoeden van hadden. Het zijn allemaal mogelijke 'verdachten' in dit onderzoek. Dit alles maakt de opgave voor de coldcaseonderzoekers wel erg moeilijk, zo niet onmogelijk.

Op vrijdag 4 augustus 1944 vielen de Duitsers binnen in het achterhuis en alle onderduikers werden opgepakt en afgevoerd. Alleen Otto Frank zou de kampen overleven. Hij zou zich de rest van zijn leven wijden aan de nagedachtenis van zijn dochters. In 1953 zou hij hertrouwen met een Joodse weduwe. In 1980 overleed Otto Frank, meer dan negentig jaar oud. Uit Deel I blijkt al dat deze cold case oplossen niet simpel is.

Anne Frank

Cold case

Dit wordt bevestigd door Deel II of 'Het coldcaseonderzoek'. Dit is het omvangrijkste deel van het boek. Er werden 29 archieven onderzocht. Het onderzoeksteam kreeg ook nieuwe tips. De onderzoekers konden ook gebruikmaken van een *artificial intelligenceprogram* dat Microsoft ontwikkelde voor het onderzoek. Daarmee begeven ze zich op glad ijs. "De puzzel van arrestaties" zou "vrijwel nooit volledig zijn omdat het ging over zo'n oude zaak met oneindig veel onbekende data" (p. 114). Zes jaar heeft het hele onderzoek geduurd tot het volgens de onderzoekers meest plausibele scenario duidelijk werd.

Dan volgt het uitgebreide relaas van het onderzoek en de pistes die zijn onderzocht. Dan blijkt nog eens hoeveel personen in aanmerking kwamen. En dus hoe groot de dreiging was en hoe weinig kans de onderduikers maakten. Een aantal mogelijke verraders passerden de revue en worden – soms al te makkelijk – afgewezen. In de straten rond het achterhuis wonden echter "verbluffend" veel collaborateurs, V-mannen of SD'ers. Pal naast het achterhuis logeerden NSB'ers. Anderen uit de buurt bleken na de oorlog te zijn veroordeeld voor hun betrokkenheid bij de collaboratie. "De onderduikers waren er mee omringd."

Het liet "zien hoezeer de gevaren zich concentreerden rond het Achterhuis. Je vroeg je niet meer af wat aan de basis van de inval had gelegen" maar "dat je je bijna afvroeg hoe het de onderduikers in hemelsnaam was gelukt om zich meer dan twee jaar schuil te houden" (p. 157). Dat is wellicht de echte vraag die zich stelt. Verder ontdekte het team dat sommige burens wisten dat het achterhuis niet leegstond. Er waren ook stemmen gehoord in het achterhuis.

Achtergevel van het Achterhuis

Dan komt notaris Arnold Van den Bergh prominent in beeld. Hij zal in de rest van het verhaal geleidelijk uitgroeien tot de dader. Hij heeft trouwens wel degelijk samengewerkt met de bezetter en was lid van de Joodse Raad. Hij zou een lijst met adressen aan de Duitsers hebben doorgegeven, daarbij Prinsengracht 263. Van den Bergh kreeg een beschermde status en ontstapte zo aan deportatie. Otto Frank zou kort na de bevrijding een briefje hebben gekregen met de naam van de verrader, A. Van den Bergh. Dus Otto zou eigenlijk altijd geweten hebben wie de dader was. Zonder onweerlegbaar bewijs zou hij ervoor hebben gekozen deze naam nooit openlijk te vernoemen. Hij zou hem zelfs bewust verborgen hebben gehouden.

"Nadat alle scenario's terzijde waren gelegd, restte er nog maar één werkbaar: het scenario Van den Bergh, de enige theorie die ooit is geschraagd door fysiek bewijs" (p. 206). Het gaat hier om een simpel en anoniem briefje. Dat trouwens enkel in afschrift van Otto Frank is

bekend. Het origineel is nergens opgedoken. De inhoud kan evengoed niet meer dan speculatie zijn geweest of bedoeld om af te rekenen met Van den Bergh. Formuleringen zoals “Het is heel reëel om aan te nemen” (p. 307) worden geregeld gebruikt om de centrale stelling te staven. De researchers zijn er verder “85% zeker van” dat Van den Bergh de verrader is. Onaanvaardbaar zijn zulke uitspraken bij een zo delicate kwestie.

Beoordeling

Dit coldcaseonderzoek vertoont dan ook duidelijke gebreken. Er wordt te veel gefocust op één enkele piste. Alle andere pistes worden al te vlot afgeserveerd. Vergelijkend onderzoek met andere soortgelijke gevallen van verraad ontbreekt nagenoeg. Daaruit was misschien toch ook iets te leren geweest. Pertinente onderzoeksvragen worden wel gesteld, maar worden niet of nauwelijks beantwoord. Het lijkt erop dat de onderzoekers per se met een spectaculair eindresultaat naar buiten wilden komen. Ook mochten deskundigen het boek voor publicatie niet inkijken.

Toch is dit wel degelijk een boek met verdiensten in verband met het verraad van Anne Frank. Het brengt deze zaak opnieuw volop onder de aandacht. Er verscheen inmiddels een nieuwe editie van Het Achterhuis. De onderzoekers brengen een nieuwe mogelijke piste aan. De researchers tonen aan dat er wel heel veel mogelijke verraders waren en dat het bestaan van achterhuizen algemeen bekend was. Elke buurtbewoner of passant had kunnen vaststellen dat er iets vreemds aan de hand was in het fameuze achterhuis dat nu een druk bezocht museum is. Hopelijk vormt dit boek een aanzet om deze zaak verder uit te spitten. Want dit is noodzakelijk voor de blijvende herdenking van Anne Frank en alle andere slachtoffers van de Holocaust.

Sam Van Clemen

Historische weetjes: wist je dat ...

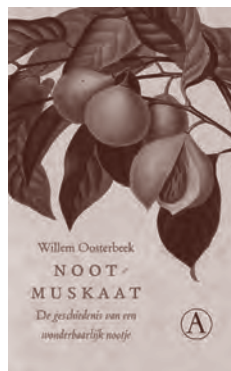
... het eerste bewaarde horloge al meer dan vijf eeuwen oud is?

Het werd gemaakt door de sloten- en klokkenmaker Peter Henlein en wel in 1505 in Neurenberg. Uurwerken bestonden al een tijdje, maar een draagbare horloge was wel nieuw, want het kon pas werken na de uitvinding van een veermechanisme. Het was ovaal van vorm en zag eruit als een ei. Op dat allereerste horloge kon je enkel het uur volgen en je droeg het ook niet om je pols, zoals vandaag, maar aan je riem of met een ketting om je nek. ‘The Watch 1505’ is vandaag veel geld waard: tussen 50 en 80 miljoen dollar. (*Is Geschiedenis*)

De geschiedenis van ...

Omdat alles een geschiedenis heeft, zelfs de toekomst, bespreken we in deze nieuwe rubriek telkens een boek met als (onder)titel: De geschiedenis van ... Waarheen zo'n boek ons leidt, valt af te wachten. Zal het onderwerp een dekmantel zijn om het alsnog over de grote geschiedenis te hebben? Of leren we een aspect van het leven kennen waarachter we nooit zo'n interessant verhaal vermoed hadden?

Willem Oosterbeek, Nootmuskaat. De geschiedenis van een wonderbaarlijke nootje, Uitg. Athenaeum-Polak & van Gennep, 2017, 165 p.

Iedereen die net als ondergetekende al eens het potje nootmuskaat in de puree liet vallen, weet dat deze specerij best een pittig goedje is. Wel, de geschiedenis ervan blijkt minstens even pittig. *Nootmuskaat*, een boekje van nog geen 170 bladzijden, is van de hand van journalist Willem Oosterbeek, ooit student politieke wetenschappen en geschiedenis. Naar eigen zeggen schrijft hij over alles wat zijn nieuwsgierigheid wekt. Vanaf de inleiding van zijn werk weet hij ook de lezer mee op sleeptouw te nemen, al valt het meteen op dat zijn perspectief zeer Nederlands is. Zonder de link tussen nootmuskaat en Nederland, was hij misschien nooit op onderzoek uitgetrokken.

Oosterbeek neemt ons mee naar de Banda-eilandengroep, een handvol vulkanische Indonesische eilandjes aan de rand van de Grote Oceaan die eeuwenlang de enige bron van nootmuskaat ter wereld vormde. Muskaatnoot – het zaad van de muskaatboom, waarvan nootmuskaat wordt geraspt – en het vliesje errond, foelie, waren in Europa sinds de middeleeuwen even gegeerd als peper. De toenmalige geneeskunde schreef nootmuskaat voor als wondermiddel tegen zo goed als elke kwaal. Het werd in kaarsen en parfum gedraaid en stond zelfs als afrodisiacum bekend. Dat laatste is quatsch, maar het is wel aangetoond dat nootmuskaat in grote concentraties een vrij onaangename hallucinogene werking heeft. In de 14de eeuw brak het door in de keuken, maar het zou nog tot de 20ste eeuw duren voordat nootmuskaat tegen een schappelijke prijs voor iedereen in de supermarkt te vinden was. Tegenwoordig is de oorsprong ook lang niet meer exclusief Bandanees. Integendeel.

Nootmuskaat werd al verhandeld in de Indonesische archipel voordat de Europese grootmachten zich er gingen moeien. De Portugezen vonden in het begin van de 16de eeuw als eerste westerlingen de bron van deze specerij, die tot dan vagelijk omschreven werd als een soort aards paradijs aan het einde van de wereld. Net voor het aanbreken van de 17de eeuw waren ook de Nederlanders op Banda geland, op zoek naar gouden zaakjes. Enkele decennia

later slaagde hun Vereenigde Oostindische Compagnie erin om voor meer dan tweehonderd jaar het monopolie over de hele nootmuskaatketen te verwerven. Hoeveel winst de VOC dankzij deze positie precies opstreek blijft giswerk, maar vaststaat dat nootmuskaat en foelie samen met kruidnagel en kaneel goed waren voor om en bij een kwart van de inkomsten. Nootmuskaat was zijn gewicht in goud waard, en foelie was nog een stuk kostbaarder.

Oosterbeek raakt in dit boek allerlei zaken aan, van het ontstaan van de VOC en Amsterdam als wereldhaven tot de manier van boekhouden van die tijd en de internationale machtsverhoudingen. Hij geeft voldoende achtergrond opdat zijn verhaal goed te volgen is, maar gaat niet verder in detail dan nodig is, wat het geheel licht verteerbaar houdt. Het meest uitvoerig bespreekt hij de gebeurtenissen in de periode vanaf de komst van de Nederlanders in Banda (1599) tot aan de spil van het boek: de represailles van VOC-gouverneur-generaal Jan Pieterszoon Coen in 1621. Coen kwam 'orde op zaken stellen' nadat de VOC de vele schermutselingen met de Bandanezen beu was. De Nederlander komt er niet fraai uit: zijn hardvochtige optreden leidde tot een bloedbad. Het overgrote deel van de oorspronkelijke bevolking werd omgebracht of tot slaaf gemaakt. De militaire onderwerping van Banda maakte het monopolie op nootmuskaat en foelie mogelijk, maar niet voordat de eilanden werden herbevolkt en omgevormd tot een landbouwkolonie. In die context leert het boek ons ook de term 'perkeniers' kennen.

De auteur is een goede verteller. Zijn boek omspannt de periode vanaf de allereerste bronnen over de Banda-eilanden tot de dag van vandaag, waarbij hij ooggetuigenverslagen met recent onderzoek verweeft. Doordat hij het relaas niet volledig chronologisch brengt, blijf je bij de pinken. Slechts op enkele plaatsen vervalt zijn discours in een droge opsomming van gebeurtenissen. Het boek sluit af met een literatuurlijst.

Twee kleine puntjes van kritiek: er komen veel aardrijkskundige namen aan bod die ik als niet-expert minder goed kan plaatsen. Een kaartje was geen overbodige luxe geweest. Verder gebruikt Oosterbeek de namen Jakarta en Batavia door elkaar om dezelfde stad aan te duiden, ook als het om dezelfde periode gaat. Maar al bij al heeft dit onze leeslust zeker niet vergald.

Ons oordeel

Lees dit boek:

- als je nooit meer met dezelfde blik naar dat potje nootmuskaat wil kijken;
- als je een boeiende geschiedenis wil lezen over een periode waarin je niet goed thuis bent.

Laat dit boek links liggen:

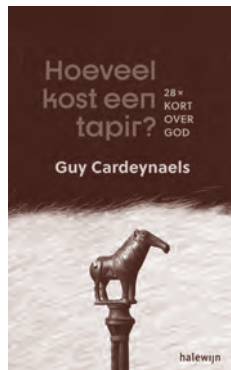
- als je een doorgewinterd kenner van de geschiedenis van de VOC of van Indonesië bent;
- als je op zoek bent naar diepgaande kost over het thema.

Alle gekheid op een stokje

Karen De Windt, onze voormalige voorzitter, maakte de redactie attent op een boek dat tegelijk heel serieus en heel grappig is. Omdat dit soort boeken meer dan zeldzaam is, brengen we hem onder in een aparte rubriek.

Guy Cardeynaels, *Hoeveel kost een tapir?*, uitg. Halewijn, 2021, 192 p.

Godsdienst en geschiedenis zijn onlosmakelijk met elkaar verweven. Voor God trekt men ten oorlog. Of nog beter: volgens sommigen schiep God de wereld, en start de geschiedenis met zijn vingerknip. En dan hebben we het nog niet over één godheid, een heel pantheon aan goden of de kracht van een bergstroompje.

Dat een historicus godsdienstwetenschappen gaat bijstuderen, is al bij al zo gek dus niet. En dat is ook exact wat Guy Cardeynaels, auteur van *Hoeveel kost een tapir?*, gedaan heeft. In 28 korte essays laat hij ons nadenken over verschillende aspecten van godsdienst en geloven. Zijn achtergrond als historicus is duidelijk merkbaar en dat maakt het boek net zo aange-naam om te lezen. Met enkele bladzijden per essay, maakt het boek je vooral nieuwsgierig naar meer. Na het lezen van het stuk over de berg Ararat, verdwaalde ik meteen in de diepe krochten van Wikipedia en dies meer om toch maar uit te vogelen wat er daar allemaal al gebeurd was. De essays zijn verdeeld over vier thema's: Bergen, Teksten, Tellen en Werken. Monotheïstische en polytheïstische godsdiensten passeren de revue, Bijbelse en historische figuren spelen de hoofdrol.

Het boek leest als een trein. Je kan een essay per keer lezen, maar je betrapt jezelf er waarschijnlijk op dat je ineens vier delen verder zit. Cardeynaels heeft de gave om een bol *tumbleweed* interessant, en vooral sappig, te beschrijven. Toegegeven, ik verwachtte niet minder. In een iets verder verleden kruisten onze paden elkaar kort op het Historia Forum, het facebook avant la lettre voor geschiedenisstudenten in de jaren 2000. Als Cardeynaels iets postte, wou je het gelezen hebben en lag je waarschijnlijk onder je bureau van het lachen. Dit boek heeft nog steeds dezelfde guitige insteek als toen, met evenveel sappige anekdotes.

Ik kan me wel voorstellen dat verwijzingen naar een trui met lasagnekots of *Montero (Call Me By Your Name)* van Lil Nas X niet iedereen zijn kopje thee zijn. Maar tussen al deze gekkigheid zit een boel informatie en heel wat stof tot nadenken. En hoeveel zo'n tapir nu moet kosten? Daarvoor moet u het boek lezen.

Karen De Windt

Tentoonstelling over cafés

Het is niet ongebruikelijk, wel integendeel, dat een tentoonstelling een signaal vormt dat iets aan het verdwijnen is of al verdwenen is. Dat geldt ook voor de tentoonstelling Blijven hangen. Op zoek naar het caféleven in Lokeren, die nog tot en met 26 februari 2023 (!) loopt in het Stedelijk Museum van Lokeren. Het project – bij de expositie hoort ook een gelijknamig boek – is in hoofdzaak het werk van twee Lokerse muzikanten, Paul De Schepper en Gerry De Mol, respectievelijk opvoeder en socioloog van opleiding, die af en toe samen musiceren en al dan niet samen op geregelde tijden cafés frequenteren. De Mol stond in voor de 'museale dramaturgie', die – op basis van de door De Schepper aangeleverde historische informatie – met de medewerking van het personeel van het Lokerse Stedelijk Museum en de Stedelijke Culturele Raad van Lokeren werd uitgewerkt tot een tentoonstelling.

In 2016 realiseerde het duo De Schepper-De Mol onder de titel *Lokerse Liekskes* een boek met cd over Lokerse volksliederen uit de voorbije anderhalve eeuw. In 2014 publiceerde Paul De Schepper, die zijn bevindingen stevast baseert op uitgebreid en diepgaand archief- en literatuuronderzoek, al *In boerenhanden*, een zowel historisch als technisch overzicht betreffende de werktuigen en materialen die werden gebruikt in de traditionele en de gemechaniseerde landbouw in Vlaanderen tot en met de vorige eeuw.

Het idee voor dit initiatief over cafés in de echte en ondertussen min of meer bijna historische zin van het woord, ontstond uiteraard op café. Sinds het letterwoord horeca in de loop van deze eeuw geleidelijk een plaats heeft verworven in ons dagelijks taalgebruik, is het aantal cafés waar alleen chips, droge worsten, kaas of salami op de kaart staan en eventueel een meegebrachte boterham of een afhaalbroodje kunnen worden geconsumeerd, helaas meer en meer een zeldzaamheid geworden of aan het worden ...

De jongste jaren sloten in Lokeren – onder andere de cafés “De Statie” en “De Donkere Wolk” – twee kroegen zou men in Nederland zeggen – de deuren. Respectievelijk de toog en allerhande meubilair en materiaal van deze voormalige etablissementen zijn te zien op de tentoonstelling in het Lokerse museum. Naast onder meer glazen, bierkaartjes en flessen van Lokerse brouwerijen en bierhandels, publiciteitsborden voor bier en andere dranken in email, een jukebox uit de jaren 1950 en andere nostalgische objecten in die sfeer. Op een kaart

werden de naam en de locatie van honderden niet meer bestaande Lokerse cafés aangegeven. Het caféleven van weleer in de Durmestad en haar deelgemeenten Eksaarde en Daknam wordt verder in beeld gebracht met tal van foto's, tekeningen, affiches, archiefdocumenten, verhalen en herinneringen. In de tentoonstelling wordt vanzelfsprekend slechts een fractie gepresenteerd van de veelheid aan historische gegevens en anekdoten die van het boek een naslagwerk maken.

Wie in het algemeen meer wil weten over de productie en de consumptie van dranken door de eeuwen heen, kan uiteraard terecht bij de vele voortreffelijke publicaties van de Leuvense emeritus hoogleraren geschiedenis Raymond Van Uytven (1933-2018) en Erik Aerts. De publicatie over het caféleven in Lokeren, Eksaarde en Daknam legt de focus op hoe een en ander lokaal en regionaal werd vertaald en beleefd in een Vlaamse provinciestad en twee aanpalende dorpen, die inmiddels deelgemeenten zijn geworden.

De combinatie van algemene en specifiek Lokerse elementen zorgt ervoor dat de tentoonstelling *Blijven hangen. Op zoek naar het caféleven in Lokeren* een aanrader is voor iedere café- en/of erfgoedliefhebber. Wie in de gelijknamige publicatie wil bladeren bij een (alcoholisch) drankje, moet daarvoor wel uitwijken naar een café of 'horecagelegenheid' in de buurt ...

In de loop van 2022 zal aan de voorgevel van café "De Pelgrim" op de Lokerse wijk Everslaar, een van de locaties waar minstens sinds het midden van de 19de eeuw onafgebroken een herberg was gevestigd, als een soort 'landmark' een historisch informatiebord worden aangebracht.

Het Stadsmuseum van Lokeren is geopend van woensdag tot en met zondag van 14 tot 17 uur en op zondag ook van 10 tot 12 uur (09/3454458 – museum@lokeren.be). Het boek kost 42 euro en is te koop op de tentoonstelling en via www.blijvenhangen.be, maar kan ook worden besteld bij de Standaard Boekhandel in uw stad of gemeente.

Café De Pelgrim in Everslaar

Nico Van Campenhout

Camino Historici: Peloponnesos

Deze keer belicht onze eigen voorzitter, Elke Close, haar rondreis door de Griekse Peloponnesos. Dat is uiteraard geen toeval, want ze studeerde Geschiedenis van de Oudheid en behaalde ondertussen ook een doctoraat.

De Peloponnesos is een schiereiland in het zuiden van het Griekse vasteland. De regio is gekenmerkt door haar enorm mooie kustlijnen en bergachtige landschappen, gevuld met archeologische ruïnes en olijfbomen.

De Peloponnesos heeft altijd al een belangrijke rol gespeeld in de geschiedenis van Griekenland. Dit was de plaats waar de vroegste figuren van de Griekse mythologie vochten tegen legendarische monsters zoals de Nemeïsche leeuw. Of waar de Mykeense koningen vanuit hun burchten vertrokken naar het Oude Troje. Ook vandaag zijn er nog talloze sporen van dat verleden te vinden op dit schiereiland. Hoog tijd dus om eens te gaan kijken wat deze regio voor de historische reiziger allemaal te bieden heeft.

Korinthe

Het Kanaal van Korinthe

Het begin van iedere reis in de Peloponnesos is een bezoek aan de Isthmus van Korinthe. Deze landengte vormt al sinds de oudheid het enige punt waarmee het schiereiland met het centrale deel verbonden is. Vandaag kan je er als bezoeker een kleine tussenstop maken bij het Kanaal van Korinthe. Hoewel men er al sinds de oudheid op hoopte om een shortcut te creëren, werd dit kanaal slechts kort na de Griekse onafhankelijkheid van het Ottomaanse Rijk in 1830 gebouwd en was het negen jaar later voltooid. Van bovenop de voetgangersbrug krijg je een prachtig overzicht van dit kanaal. Je kan er natuurlijk ook voor kiezen om het kanaal met de boot te doorkruisen.

De Peloponnesos

Het kanaal van Korinthe

Het oude Korinthe

Niet ver van de Isthmus van Korinthe bevinden zich de ruïnes van de stad Korinthe zelf. Deze stad werd opgericht in de 10de eeuw v.Chr. en speelde een grote rol in de vroege geschiedenis van de Griekse stadstaten. In 146 v.Chr. werd de stad verwoest door de Romeinen, maar in 44 v.Chr. herbouwde Julius Caesar de stad en na het bezoek van de apostel Paulus aan de stad in 49 of 50 n.Chr. werd het een van de belangrijkste

vroegchristelijke centra. Vandaag kan je er nog verschillende overblijfselen van de stad bekijken zoals de tempel van Apollo die in de 7de eeuw v.Chr. gebouwd is. Iets boven deze archeologische site ligt de Akrokorinthos, een hoge rotsheuvel die in de oudheid en middeleeuwen fungeerde als akropolis van de stad waarmee hij door lange muren verbonden was. Achter de hoogste van de drie toegangspoorten kan je de overblijfselen van een stad zien die door de Turken gebouwd en verwoest was.

Tempel van Apollo in het oude Korinthe

Argos

Het burchtpaleis van Mykene

Iets onder de regio van Korinthe, ligt de Argolis. In deze regio vind je meerdere interessante bezienswaardigheden, maar geen is er zo bijzonder als het burchtpaleis van Mykene. Tussen 1600 en 1100 v.Chr. controleerden de Mykeners van hieruit de hele regio en was het paleis het politieke en culturele centrum van de Mykeense beschaving. Het was overigens in deze periode dat Homeros' beroemde helden Agamemnon en Achilles naar Troje trokken om de Spartaanse koningin Helena terug te halen.

De cyclopische muren en beroemde leeuwenpoort werden in 1870 opgegraven door de Duitse 'archeoloog' Heinrich Schliemann (die eerder ook de restanten van Troje had ontdekt). De stad zelf was opgebouwd uit een versterkte citadel en naburige nederzetting die tussen 1450 en 1200 v.Chr. haar hoogtepunt kende. Naast de overblijfselen van het paleis, werden er ook twee grafcircels met koninklijke graven gevonden met

Beroemde leeuwenpoort van het paleis van Mykene

een enorm rijke goudschat. Schliemann ontdekte er ook een indrukwekkend gouden dodenmasker dat hij natuurlijk aan Agamemnon toeschreef, maar waarvan we nu weten dat dit veel ouder is dan eerst geschat. Bij de site zelf is er een indrukwekkend museum, maar een groot deel van de vondsten zijn nu te zien in het Nationaal Archeologisch Museum van Athene.

Epidauros – de helende kracht van Asklepios

Een andere bezienswaardigheid in de Argolis is iets meer naar het westen te zoeken: het oude Epidauros. Deze stad stond in de oudheid bekend om zijn heiligdom voor de halfgod Asklepios. Naar dit heiligdom kwamen de mensen van heinde en verre om van allerlei kwaaltjes te kunnen genezen. Vanaf de 6de eeuw v.Chr., konden de pelgrims hier een nacht doorbrengen in de *enkoimeterion* (de grote slaaphal) in de hoop dat de god hen 's nachts in hun dromen zou genezen. Het bleef een populaire pelgrimplaats tot het door de Goten in 395 vernietigd werd.

Vandaag is het oude Epidauros nog een grote toeristische trekpleister omwille van het grote theater. Gebouwd in de 4de eeuw v.Chr. verkeert het in zo'n goede staat dat het op de UNESCO-werelderfgoedlijst staat. Hoewel het niet het grootste theater van de Peloponnesos was – die eer was weggelegd voor het theater van Megalopolis –, konden er zo'n 14.000 toeschouwers kijken naar allerlei soorten voorstellingen. Het theater staat overigens ook bekend om zijn uitstekende akoestiek, wellicht ook een van de redenen waarom er ook vandaag nog talloze opvoeringen en concerten plaatsvinden. Naast het theater kan je in Epidauros ook tal van andere restanten zien van het heiligdom: zo is er bijvoorbeeld de tempel voor Asklepios (4de eeuw v.Chr.), het stadion waar een sportevenement georganiseerd werd ter ere van de halfgod (5de eeuw v.Chr.) en het *enkoimeterion*.

Theater van Epidauros

Nauplion

Iets meer naar het westen van Mykene, vind je Nauplion. Deze stad was de eerste hoofdstad van Griekenland na de onafhankelijkheid en wordt gekenmerkt door zijn Venetiaanse architectuur. De stad is al sinds prehistorische tijden een belangrijke havenstad, maar kende in de middeleeuwen een grote periode van bloei. In deze periode werd de stad gecontroleerd door verschillende volkeren – Byzantijnen, Franken, Turken en Venetianen –, maar het waren vooral deze laatsten die een blijvende impact op de architectuur van de stad hadden. Het

hart van de stad, de Platia Syntagmatos, werd door de Venetianen aangelegd en ze bouwden tussen 1711 en 1714 ook de Palamidi-citadel. Deze citadel is opgebouwd uit acht autonome bastions die in 1715 na één week beleg al in handen van de Turken vielen. Je moet er wel een stukje voor wandelen, maar het complex biedt een enorm mooi uitzicht op de stad en de Argolische Golf. In het midden van deze Baai van Nauplion zie je het zogenaamde Bourtzi-eiland, genoemd naar het Turkse woord voor toren. Op dit eiland bouwden de Venetianen in de 15de eeuw een fort om aankomende vijanden af te weren. Na de Griekse onafhankelijkheid deed de verdedigingstoren dienst als gevangenis en zelfs hotel.

Bourtzi-eiland met fort

De stad heeft nog een derde vestiging: het Akranafpliafort. Dit is een van de oudste delen van de stad: in de oudheid bevond zich hier de akropolis van de antieke stad, maar de Byzantijnen vormden deze later om tot een vestiging. De combinatie van de Venetiaanse architectuur, schitterende uitzichten en ongedwongen sfeer heeft ervoor gezorgd dat deze stad terecht ook een van de meest romantische plaatsen van het noorden van de Peloponnesos wordt genoemd. Het loont dus zeker om hier in de ondergaande zon langs de dijk een wandeling te maken en te ontspannen na een drukke eerste kennismaking met de Peloponnesos.

Elke Close

Historische weetjes: wist je dat ...

... de eerste voetbalwedstrijd op kunstgras veertig jaar geleden werd gespeeld?

Het eerste kunstgras werd sinds 1960 ontwikkeld door onderzoekers van de Universiteit van North Carolina. Vanaf 1966 werd het gebruikt voor honkbalwedstrijden en na 1970 ook voor hockey. De Engelse voetbalclub Queens Park Rangers had grote problemen met haar grasveld en bestelde kunstgras, waarop de eerste wedstrijd werd gespeeld in 1981. Vanwege heftige kritiek (de club won vooral thuiswedstrijden) verbood de Engelse voetbalbond in 1988 het gebruik van kunstgras in de Engelse voetbalcompetitie. Maar het kunstgras verbeterde dermate dat het vanaf 2000 overal ingang vond, zodat in 2005 zowel de FIFA als de UEFA kunstgrasvelden voor de meeste competities accepteerde.

In memoriam

Vier historici en historicae die ons in het voorbije jaar ontvielen, kregen vanwege goede vrienden en familieleden een mooie eerbetuiging. Bijzonder leerrijk zijn hun korte biografieën over de grote betekenis van hun studentenjaren en van geschiedenis in hun zeer diverse levens.

De redactie verneemt ook het overlijden van Ernest Persoons (1937-2022), voormalig algemeen rijksarchivaris van België. In het volgende nummer komen we uitgebreid terug op zijn leven en werken.

De redactie ontving ook het rouwbericht van Thieu Bollen (1935-2021), ere-schepen van Genk en partner van Lydie Robben (afstudeerjaar 1964). De redactie biedt aan familieleden en vrienden haar bliken van oprechte deelneming aan.

Theo Vandeborgh (1935-2021)

Vandaag is een dag van groot verdriet. Voor u, lieve Hilda, beste Jos, Magda en Els en de kleinkinderen, goede familie van Theo, voor jullie allen was het een erge week waar van alles moest geregeld worden, waar er voorzeker nog geen tijd was om het gemis en het leed een plaats te geven, waar je eenzaamheid voelt en verlatenheid, waar je niet klaar ziet hoe het verder moet, zonder Theo.

Gelukkig zijn er nu jullie vrienden, de naasten, de nabij- en ... want zij willen niet dat jullie eenzaam en verlaten zijn. Vandaag zijn ze er, de vrienden van Theo, en mensen van Tienen, die net als jullie met het heengaan van Theo verliezers zijn en die net als jullie bedroefd zijn en triest. Jullie verliezen een echtgenoot, een vader, een grootvader en Tienen verliest een zoon, een zoon die een zegen was voor de stad.

"Tienser" dan de familie Vandeborgh, bestaat niet. Met roots in Avendoren, de Romeinse vicus, de oudste kern van Tienen, groeide Theo op in een gezin waar moeder heel vroeg wegviel. Theo was een snugger baasje dat mee door zijn oudste broer, Fons, later onderwijzer, en door zijn nonkel, Rik Caenberghs, onderwijzer, turnleraar, koorleider, met enige gestrengheid op het rechte pad werd gehouden. Theo was opvallend schrand, zo schrand dat hij in het college werd toegelaten en dat was in die tijd al een prestatie op zich. Theo deed het

uitstekend in het college. Hij zat in een getalenteerde klas met studenten die tandarts of advocaat of universiteitsprof werden, maar Theo – in stille bescheidenheid – werd er de primus van de klas, zowel in poësis als in retorica. En Theo ging nadien studeren aan de universiteit, ook al een unicum destijds voor een jongen van zijn komaf. Met vlag en wimpel werd Theo Vandeborcht Licentiaat in de Geschiedenis.

Theo was geen prins-student die alle dagen ging pintelieren, maar hij was wel heel sociaal en kon niet zonder verenigingsleven. Als spoorstudent kon hij niet deelnemen aan het studentenleven in Leuven, maar Theo vond zijn gading thuis, in Tienen. Hij werd preses van de Tiense "Bietenclub", de lokale studentenclub met thuisbasis in café Touring op de Grote Markt en daar werd lol getrap! Later zou Theo, samen met Georges Vlasselaers – nu emeritus hoogleraar – de club "Ex-Lovanienses" oprichten, een cultuurvereniging voor afgestudeerden van de Leuvense universiteit. En nog wat later werd Theo secretaris van Harbalorifa, de vrolijke spin-off van Ex-Lovanienses.

Van jongs af leefde Theo op de hartenslag van Tienen en was hij thuis in alle sociale geledingen van de stad. Theo zong mee in het Dominicuskoor, het vermaarde Tiense zangkoor dat geleid werd door zijn nonkel, Rik Caenberghs. En 's zondags, na de mis, zat Theo aan een kaarttafel "in 't Kerkske" of "bij de Sissen", de hotspot voor het Tiense volksleven, om er te kaarten en moppen te tappen.

In 't Kerkske in Tienen, vandaag Ontmoetingscentrum De Schakel

Een hoofdstuk apart vormt de carrière van Theo aan het college van Tienen. Theo werd leraar geschiedenis in zijn vroegere school en ontpopte zich ook daar als sociaal gedreven collega. Hij werd vakbondsafgevaardigde. Theo werkte zich terdege in en kreeg een reputatie. Spoedig werd hij in alle scholen van de brede Tiense regio geroemd omwille van zijn dossierkennis en grote hulpvaardigheid. Het speelde geen rol of je gesyndiceerd was of niet, wie een probleem had met pensioen of loopbaan of vragen had i.v.m. zijn of haar statuut, iedereen kon bij Theo terecht en werd deskundig ingelicht en geholpen. Hierdoor schopte hij al eens tegen de schenen van de directie, die de school met willekeur bestierde en liefst niet gehinderd werd door wettelijke verplichtingen. Daarom kreeg hij vaak slechte lesroosters en vernederende opdrachten. Zijn onheuse behandeling in het college al die jaren maakte dat de waardering van de collega's voor Theo alleen maar groter werd. Theo geraakte niet uit zijn evenwicht en bleef functioneren. Zijn historische belezenheid scherpte ongetwijfeld zijn inzicht in de menselijke psyche aan en dus wist hij ook deze narigheid een plaats te geven.

Theo had zich in tussentijd ingeschreven voor het staatsexamen "diplomaat". Hij vertrok met een handicap want had natuurlijk geen rechtenstudies gedaan, maar ook al waren ze

met een paar duizend kandidaten, Theo kwam alweer als primus uit! Hij werd prompt benoemd tot diplomaat in Boedapest, in Hongarije! Theo bleef er een jaar op post maar Hongarije, dat zich nog niet had losgewerkt uit de omknelling van de Russische bezetter, had geen voorzieningen voor een westerse diplomatenfamilie – geen school voor de kinderen bv. – en dat zorgde voor een onhoudbare familiale situatie. Theo kwam met zijn gezin terug naar Tienen.

Daar zorgde Theo weer voor een stunt. Theo werd schepen van cultuur! En dat zou Tienen geweten hebben! Theo bracht een echte ommekeer. Tienen had al die tijd bv. geen openbare bibliotheek die naam waardig. Er stonden wel een aantal boekenrekken in het herenhuis aan het stadspark en dat noemde men “de bibliotheek van Tienen”. De bibliothecaris was een charmante, oudere heer die Franse gedichten schreef en die je boeken afstempelde als in een kleine, parochiale bibliotheek. Theo begon meteen met de plannen voor de bouw van een heuse stadsbibliotheek. De bibliotheek is er vandaag en is een centrum van creativiteit, van lezen, tentoonstellingen en culturele actie. Theo richtte mee de Tiense Gidsenbond op en zorgde ervoor dat de stad presentabel werd. Hij nam ook het initiatief voor het Suikermuseum en nog wel een en ander. De stad Tienen heeft aan Theo veel te danken!

Beste familie, uw verdriet is groot, uw verlies is groot maar er is ook deze grote troost: Theo leeft voort! Hij zal niet worden vergeten! De stad zal hem onthouden want Theo Vandeborghet heeft veel voor Tienen gedaan en hij was overal graag gezien. Mensen weten wat een harde werker hij was en dat hij overeenkwam met Jan en alleman. Het is waar: Theo was principieel, maar hij was nooit agressief en steeds helder in zijn argumenten en dat werd geapprecieerd, ook door zijn tegenstanders die bij hem zelfs te rade kwamen.

Goede familie, dit is wat in de straten van Tienen over jullie vader en grootvader wordt gezegd: “Theo nam het op voor mensen die geen stem hadden. Hij was hun stem. Theo was geen tafelspringer en geen roeper. Maar hij was degelijk, hij kende zijn dossiers en vooral – hij was vriendelijk, eerlijk en onkreukbaar.” De familie mag dus echt wel trots zijn op zo’n echtgenoot en vader en de stad Tienen ook! Wij met z’n allen, wij zijn dat ook – trots en dankbaar! Wij de bevoorrechten, die Theo Vandeborghet hebben gekend!

Karel Van Rompaey

Greta Ruys (1936-2021)

“Niet puur het feit dat we geleefd hebben telt, maar wel het verschil dat we maken in de levens van anderen, bepaalt hoe betekenisvol ons leven was.” (Nelson Mandela)

1958, het jaar van de wereldexpo te Brussel. Een klein groepje van een twintigtal historici beëindigt zijn historische studies aan de KU Leuven. Onder hen reeds zeven studentinnen, van wie Greta Ruys uit het burgerlijk Antwerpen. Ten huize streng – maar met liefde – opgeleid en bovenop zes jaar volgestouwd met kennis, wellevendheid en werkritme in de humaniora van de welgekende, Antwerpse eliteschool de “Dames”.

In Leuven ging een nieuwe wereld voor Greta open. Nieuwe vriendinnen, verblijven in een peda, uren en uren vertoeven in de beroemde bibliotheek om bibliografische opdrachten uit te voeren en historische kritiek uit te werken op een “vita”, notities opnemen in de collegazalen boven de bib tijdens de cursus Middeleeuwen van professor De Smet – met zijn permanente voorkeur voor de Investituurstrijd. Ernaast andere inzichten door professor Van Houtte. Maar naast die vele andere vakken – letterkunde, filosofie, psychologie – kwam Greta ook in contact met de toen vernieuwende ideeën van Universitas, van de bevrijdingstheologie en van de christenen voor het socialisme.

In haar humanioraopleiding bij de “Dames” hadden de lessen van de klassieke filologie door mevrouw Elewaut diepe invloed. Zij wilde haar leerlingen opleiden tot kritische, zelfbewuste vrouwen met een ruime cultuur. Wanneer Greta Ruys later zelf lerares wordt aan de school “Onze-Lieve-Vrouw van de Rozenkrans” te Lubbeek zal haar levensdoel eveneens worden voor deze jonge meisjes uit het landelijk Hageland “hen leren zich uit te drukken in een onberispelijk Nederlands, het verleden kritisch bekijken en vooral zichzelf ontplooien en zich verrijken door en met een rijke cultuurbeleving”.

En precies dit deed Greta zelf ook heel haar leven lang. Nieuwe inzichten verwerven door de lessenreeksen te volgen van Seniorama te Leuven, deelnemen aan de bezoeken van de nieuwste musea hedendaagse kunst in de ons omringende landen, met de busreizen georganiseerd door Ciap Hasselt, vaak geleid door de eminente en vinnige historica Mimi Wilms. Bovenop volgde Greta intens de Amerikaanse literatuur, een boeiende cursus geplaatst in een ruim Amerikaans historisch en actueel perspectief.

Maar haar grootste trots waren haar kinderen, kleinkinderen en achterkleinkind. Ze heeft er mee voor gezorgd dat ze allemaal hun weg vonden, elk op zijn eigen manier. Met succes, en dat gaf haar zoveel voldoening. En zo was haar leven meer dan betekenisvol zoals Nelson Mandela dit zo mooi omschreef.

Jos Uytterhoeven

Kristin Van Dorpe (1941-2021)

Tine is niet meer. Ze werd geboren in Kortrijk op 18 juli 1941 als derde in een groot en warm gezin van acht kinderen. Haar vader was ondernemer en haar moeder beoefende de schone kunsten (keramiek en schilderen). De ingrediënten van het milieu waarin ze opgroeide waren

talent, een scherp inzicht en grote werkkraft. Wetenschap, cultuur en sport maakten het plaatje volledig. Zelf liep ze school in het instituut Onze-Lieve-Vrouw van Vlaanderen te Kortrijk, waar ze met glans de Grieks-Latijnse humaniora afwerkte.

Aan de KU Leuven studeerde ze af als historica, moderne tijden, in 1964. Ze schreef een licentiaatsverhandeling over Willem V in de geschiedschrijving van de Patriottenopstand. In die tijd leerde ze ook Rudi Pelckmans kennen, haar latere echtgenoot. Ze was enorm geboeid door wetenschap en cultuur en in steun voor haar echtgenoot was zij aanwezig bij de vele, soms lange maar immer interessante gesprekken met auteurs, filosofen, historici en allerlei andere wetenschappers ter voorbereiding van hun publicaties bij de uitgeverij.

Daar waar velen dachten dat onderwijs haar te volgen pad zou worden, koos zij echter voor kunst, cultuur en meer in het bijzonder voor de artistieke weg van de schilderkunst. In originele kleuren, met veel spontaneïteit en grote precisie schilderde ze haar omgeving, haar familie en vrienden. Haar werk was een balans van evenwicht, passie en symmetrie.

Kunstwerk door Kristin Van Dorpe

Met de vrienden op reis, al wandelend en per fiets was ze de drijvende kracht, die met fijne humor, diepzinnige gesprekken als het moest, en allerlei artistieke toetsen de ontmoetingen wist aan te kleden en om te toveren tot plezierige en vooral hartverwarmende uitstappen. Ontspanning vond ze in haar dagelijks pianospel en als vaste bezoeker van concerten en theater, maar het allerbelangrijkste was haar gezinsleven met kinderen en kleinkinderen voor wie ze een permanente bron van liefde en inspiratie zal blijven.

Tine is niet meer, ze stierf op 15 december 2021 in volle bewustzijn en met grote sereniteit na een mooi en rijk gevuld leven. Het afscheid vond plaats in de Sint-Jacobskerk te Kapellen. De herinnering aan haar zal altijd een warm gevoel blijven.

Guido Van Waeyenberghe

Noël Bernaerts (1939-2022)

"Son felice, son contento"

Op 4 januari 2022 is Noël Bernaerts overleden in het woonzorgcentrum Immaculata in Pelt, waar hij (in Overpelt) in 1939 was geboren. Noël behoort tot de historische lichterij 1963-1967. Als priester van het bisdom Hasselt was dat als 't ware zijn eerste "parochie", want in de wekelijkse jaarmissen was hij, afwisselend met enkele andere priesters van dat jaar, de voorganger.

Bij het overlijden van Noël schreef een van zijn vrienden: "Vanaf het eerste contact met Noël is een hechte vriendschapsband ontstaan en dat blijft." Velen die Noël gekend en ontmoet hebben, kunnen zich herkennen in deze woorden. Dat is ook het geval bij zijn medestudenten geschiedenis waarbij hij zich echt thuis voelde en deelnam aan alle activiteiten. Ook de reünies met het jaar wilde hij niet missen.

Dat zijn jaargenoten mooie herinneringen aan hem hebben, blijkt uit de volgende typering: "Wat jammer dat nu ook de minzame en muzikale Noël ons moest ontvallen"; "Fijne herinneringen aan een minzaam man als Noël"; "Noël, je was fijnbesnaard in denken, voelen, spreken ... en musiceren"; "*Son felice, son contento* was het lied dat Noël af en toe zong. Het heeft alleszins diepe indruk op mij gemaakt en ik zal dat lied altijd associëren met Noël".

Eenvoudig en goedlachs als hij was in zijn omgang met mensen, was hij toegankelijk voor iedereen. Noël stond niet boven je, maar naast je. Wat hij ook deed, welke functie hem ook werd toevertrouwd, hij bleef de gelijke van de anderen: hij stond tussen de mensen en dicht bij de mensen. Dat blijkt ook uit de vele rouwbetuigingen die zijn familie bij zijn overlijden mocht ontvangen. Hij wordt daarin genoemd: "een bijzonder persoon", "man uit één stuk", "gedreven leraar die zijn leerlingen kan motiveren", "zachte mens", "fijne leraar", "grote persoonlijkheid", "bijzonder aimabele mens", "enthousiaste geestelijk leidsman van gezinsgroepen", "luisterend oor", "onovertroffen persoonlijkheid die zijn leerlingen voorbereidt op het latere leven".

Aandacht hebben voor mensen, vooral voor jongeren, dat vormde de rode draad van zijn leven. Op vele terreinen maakte hij dat waar. Als we de parabel van de talenten op zijn leven zouden leggen, zouden we niet moeten spreken over twee of vijf talenten, maar over vele talenten die hij, na ze eerst te hebben verborgen gehouden, een na een tevoorschijn wist te toveren.

Noël Bernaerts in Postel (2006)

Na zijn studies in Leuven werd Noël leraar geschiedenis, Latijn en godsdienst aan het Klein Seminarie van Sint-Truiden, de laatste negen jaren was hij er directeur. In die tijd was hij ook professor geschiedenis aan het Grootseminarie voor de priesteropleiding in het bisdom Hasselt. Lesgeven in de humaniora was echter meer dan voor de klas staan, hij betrok zijn lessen op de actualiteit en stimuleerde de belangstelling van zijn leerlingen. En hoe beter kon hij dat doen dan door hen in contact te brengen

Noël Bernaerts (rechts) met twee mede priester-studenten Marcel Van Peer (midden) en Rob Vermeersch (links) in Anseremmes, 1967.

met de hellenistische bronnen van onze cultuur. Noël trok met zijn "mannen" naar Griekenland. Hij zelf vond het zo boeiend dat hij na enkele jaren tijdens de vakanties in Griekenland een vaste stek vond: vele jaren fungeerde hij er als reisleader en gids voor schoolgroepen. Hij deed dat in het kader van de organisatie "Fratelzon", waarvan hij ook na zijn pensionering nog vele jaren actief medewerker bleef. Dat Noël ondertussen een aardig mondje modern Grieks sprak was zeker meegenomen in de werking van de vereniging.

Hoezeer het onderwijs hem ook lag, hoe nabij hij de leerlingen ook was, zijn belangstelling en zijn aandacht voor mensen was veel ruimer. Jarenlang kon men 's zondags zijn stem beluisteren tijdens de radiomissen die hij voorging in de Tongerse basiliek of in de kerk van Alden Biesen. Zo werd Noël een beetje "de pastoor van gans Vlaanderen".

In de basiliek van Tongeren was hij ook betrokken bij de organisatie van de Basilicaconcerten. Noël was immers muzikkenner en meer dan dat. Zonder enige muziekopleiding te volgen speelde hij gitaar, piano en orgel. Wie hem bezocht in het Klein Seminarie van Sint-Truiden mocht het meemaken er vergast te worden op een privéconcert op het oude orgel van de abdijkerk.

Ook al klonk zijn stem, mag ik zeggen "zijn boodschap", in zijn radiopreken voor een groot publiek, de persoonlijke ontmoeting bleef zijn voorkeur genieten. Noël was begeleider van gezinsgroepen in het kader van "Marriage Encounter" en luisterend oor bij de telefonische hulpverlening van Tele-Onthaal.

Ook na zijn pensionering bleef hij actief: hij ontmoette meer andere mensen en wilde ook voor hen iets betekenen. We vonden hem terug in de kringen van "Neos",

Noël Bernaerts met gitaar (1967)

"Probus", "Vlaamse academici" en "Leergangen postuniversitair onderwijs". Als gepensioneerde bleef hij in Sint-Truiden wonen, dicht bij het psychiatrisch ziekenhuis "Asster", waar hij als priester de Eucharistie en de ziekenzalving verzorgde.

Gaandeweg, naarmate hij zelf gezondheidsproblemen ondervond, groeide de band met de psychiatrische patiënten, die hij als priester nabij wilde zijn. Zoals het zijn leven lang is geweest, zo vond zijn empathie voor deze mensen haar oorsprong in zijn geloof dat elke mens de moeite waard is en blijft.

De laatste jaren woonde Noël terug in zijn geboortedorp, dicht bij zijn familie met wie hij zich steeds heel sterk verbonden heeft geweten. Hij overleed er en werd er begraven. Tot ons zegt hij, zoals op het overlijdensbericht staat: "God is liefde. Hij houdt van ons. Ik ben nu aan de overkant om voorgoed te leven in zijn onsterfelijke liefde."

Marcel Van Peer

Historische weetjes: wist je dat ...

... in de oudste bekende stad ter wereld (Çatalhöyük in Turkije) de doden in huis werden begraven?

De bewoning in Çatalhöyük gaat terug tot 7100 jaar voor Christus en bleef gedurende duizend jaar aanhouden. Op haar hoogtepunt telde de stad 8000 inwoners. Bij opgravingen bleek dat de mensen hun doden begroeven onder de vloer van hun huisjes. Op de wand werden schilderingen gemaakt die refereerden naar de doden en dat in verschillende kleuren: felrood voor mannen, blauw en groen voor vrouwen en kinderen. Ook op de menselijke resten werden kleurpigmenten aangetroffen, zodat de doden blijkbaar ook werden beschilderd. Bij elke nieuwe dode werden de muren gewit met mergelkalk, waarop een nieuwe schildering werd aangebracht. Het aantal lagen komt immers precies overeen met het aantal gevonden skeletten onder de vloer (zie *De Standaard*, 11 maart 2022).

Historische films

Maar jaarlijkse gewoonte biedt Herman Verreth een overzicht van de 'historische' films die hij kon bekijken in de iets minder dan zeven maanden dat de twee Leuvense bioscopen in 2021 open mochten blijven. Documentaire films zijn niet opgenomen. Deze lijst beperkt zich tot de films die hij klasseert als goed (3 ★), zeer goed (3,5 ★) of schitterend (4 ★). Mindere films vind je terug in het volledige overzicht, te downloaden op: <https://bib.kuleuven.be/artes/films-in-de-oudheid/>

Er was een behoorlijk aanbod, maar toch is er geen enkele film in geslaagd van mij het 4 ★ label te krijgen. Die eer was dit jaar alleen weggelegd voor de documentaire *Charlatan* over Arno Hintjens en de Britse televisieserie *It's me* over de aids crisis van de jaren '80. De films staan chronologisch geschikt en voor elke film geef ik een zeer beknopte inhoudsopgave. Films gesitueerd na 2000 heb ik alleen geselecteerd indien ze een uitgesproken politiek of historisch karakter hebben.

Oudheid e.a.

Eternals (2021 – UK/USA) – 157 min. – 3 ★ – Reg.: Zhao, Chloé – Prod.: Marvel Studios; Disney – Act.: Chan, Gemma; Madden, Richard; Jolie, Angelina; Hayek, Salma – Bewerking van Kirby, Jack, *The Eternals* (1976-) (comic reeks)

De 'Celestial' Arishem creëert en verwoest planeten en melkwegen in een eeuwige cyclus die alles van energie voorziet. Elke nieuwe Celestial wordt geboren in de kern van een planeet, die daardoor ook verwoest wordt. Die Celestial kan alleen maar groeien door de energie van de bewoners van de planeet, die daardoor zo talrijk mogelijk moeten worden. Arishem creëerde de 'Deviants' om de bewoners te beschermen, maar die Deviants begonnen daarentegen aan te vallen, zodat Arishem nieuwe kunstmatige wezens ontwierp, de 'Eternals', die niet konden evolueren en die de Deviants moesten uitschakelen. Een groep van tien Eternals met uitzonderlijke krachten komt op aarde aan in Mesopotamië rond 5000 v.C. en we zien hen over de hele wereld actief in 575 v.C. en in 400, 1521 en 1945 n.C., waarbij sommigen van hen sympathie ontwikkelen voor de mensheid. Wanneer ze erachter komen dat ze eigenlijk het pad effenen voor de vernietiging van deze wereld, worden ze voor een ethisch dilemma geplaatst: de (amorele) kosmische orde volgen of de mensheid redden. De hele film is doorspekt met allusies op vooral de Oosterse en de Griekse oudheid.

Middeleeuwen

The Green Knight (2020 – IRL/DCN/USA/UK) – 130 min. – 3 ★ – Reg.: Lowery, David – Act.: Patel, Dev; Vikander, Alicia – Bewerking van Sir Gawain and the Green Knight (versroman) (1375-1400)

Engeland, 6e eeuw n.C. (?). Het verhaal van de jonge Sir Gawain, de neef van de oude koning Arthur, die de uitdaging aanneemt van het magische wezen 'the Green Knight' om hem het hoofd af te slaan, maar de Knight mag dan een jaar later hetzelfde doen bij Gawain. In de middeleeuwse roman wordt Gawain uiteindelijk gespaard, maar over de interpretatie van het einde van de film is al veel gediscussieerd.

The last duel (2021 – USA/UK) – 152 min. – 3 ★ – Reg.: Scott, Ridley – Act.: Damon, Matt; Driver, Adam; Comer, Jodie – Bewerking van Jager, Eric, The last duel. A true story of trial by combat in Medieval France (2004) (non-fictie)

Frankrijk, 1370-1386. Op 29 december 1386 vindt in Paris het laatste 'officiële' ridderduel plaats aan het Franse hof, tussen Jean de Carrouges en Jacques Le Gris. Jacques zou Marguerite de Thibouville verkracht hebben, de vrouw van zijn vriend Jean. We zien hetzelfde verhaal verteld vanuit het perspectief van elk van de drie.

De 17e eeuw

Benedetta (2021 – F/NL) – 126 min. – 3 ★ – Reg.: Verhoeven, Paul – Act.: Eflora, Virginia; Rampling, Charlotte; Patakia, Daphne – Bewerking van Brown, Judith C., Immodest acts. The life of a lesbian nun in Renaissance Italy (1987) (non-fictie)

Pescia, Italia, ca. 1603-1621. Het rijke meisje Benedetta Carlini (1591-1661) treedt binnen in het klooster, maar krijgt op volwassen leeftijd visioenen en stigmata, zodat ze als een heilige beschouwd wordt. De seksuele relatie die ze ontwikkelt met de novice Bartolomea brengt haar ten val.

De eerste decennia van de 20ste eeuw

The power of the dog (2021 – NZ/AUS) – 126 min. – 3 ★ – Reg.: Campion, Jane – Prod.: Netflix – Act.: Cumberbatch, Benedict; Dunst, Kirsten; Plemons, Jesse; Smit-McPhee, Kodi – Bewerking van Savage, Thomas, The power of the dog (1967) (roman)

Montana, USA, 1925. De broers Phil en George Burbank bezitten een succesvolle ranch. Wanneer George trouwt met Rose Gordon, die reeds een oudere zoon Peter heeft uit een vorig huwelijk, wordt Rose door Phil zwaar gepest, zodat ze begint te drinken. Peter, die ondertussen geneeskunde studeert, komt geleidelijk aan op goede voet met Phil, tot die plots sterft. De kijker dient zelf het einde bijeen te puzzelen.

De jaren '40

Onoda (2021 – F/I/J/B/D/CAM) – 165 min. – 3 ★ – Reg.: Harari, Arthur – Act.: Yuya Endo; Kanji Tsuda

Lubang, Filipinas & Japan, 1945-1974. Luitenant Hiroo Onoda (1922-2014) gelooft niet dat de oorlog in 1945 beëindigd is en blijft met enkele mannen vechten vanuit de bergen op het eiland.

Grosse Freiheit (2021 – AUS/D) – 116 min. – 3 ★ – Reg.: Meise, Sebastian – Act.: Rogowski, Franz; Friedrich, Georg

Duitsland, 1945 & 1957 & 1968-1969. Hans Hoffmann wordt elke keer opnieuw veroordeeld tot een gevangenisstraf alleen maar vanwege zijn homoseksualiteit, zowel onder de nazi's als later, totdat de wet 'Paragraf 175' (ingevoerd in 1871) in 1969 (grotendeels) afgeschaft wordt.

De Oost (2021 – NL/B/RI/USA) – 150 min. – 3,5 ★ – Reg.:

Taihuttu, Jim – Act.: Lakemeier, Martijn; Kenzari, Marwan
Indonesia & Nederland, ca. 1946-1947. De jongeman Johan de Vries laat zich als vrijwilliger inlijven bij de troepen die 'Indië' willen bevrijden van de 'terroristen' van Soekarno. Hij vindt dat de reguliere troepen niet genoeg doen en gaat werken voor de speciale troepen van kapitein Raymond Westerling alias 'de Turk' (1919-1987), maar komt in conflict met de man wanneer hij moet deelnemen aan de vele executies op Celebes.

De jaren '50 en '60

The French dispatch (2020 – D/USA) – 108 min. – 3 ★ – Reg.: Anderson, Wes – Act.: Murray, Bill; Seydoux, Léa; Chalamet, Timothée; Norton, Edward; Swinton, Tilda; Wilson, Owen; McDormand, Frances; Del Toro, Benicio

Ennue-sur-Blasé, Frankrijk, ca. 1950-1975. Arthur Howitzer Jr., de zoon van een krantenuitgever uit Liberty, Kansas, verzorgt een bijdrage aan die krant, met verhalen bijgeschreven door een aantal topjournalisten over het leven in dat (fictieve) Franse stadje. Zoals steeds met Wes Anderson, is alles formeel tot in de puntjes verzorgd, maar ik ben geen grote fan van zijn eerder absurdistische verhalen.

Respect (2021 – CDN/USA) – 145 min. – 3 ★ – Reg.: Tommy, Liesl – Act.: Hudson, Jennifer; Whitaker, Forest

USA, 1952-1972. De jongere jaren van de soulzangeres Aretha Franklin (1942-2018), die gebukt ging onder een dominante en agressieve vader én echtgenoot. Er blijkt ergens een ongeschreven regel te bestaan bij de vertalers die Nederlandse ondertitels uitschrijven, dat songteksten niet dienen vertaald te worden. Ik kan hier alleen maar mijn onbegrip en afkeer uiten over dit gebruik dat zoveel muziekfilms onrecht aandoet: de songs in een film zijn een inherent onderdeel van het verhaal en dienen daarom ook steeds ondertiteld te worden, al was het maar omdat de tekst van een lied op het gehoor sowieso vrij moeilijk te begrijpen is.

West Side story (2021 – USA) – 156 min. – 3 ★ – Musical – Reg.: Spielberg, Steven – Act.: Zegler, Rachel; Elgort, Ansel – Bewerking van Laurents, Arthur – Bernstein, Leonard – Sondheim, Stephen, West Side story (1957) (Broadway musical)

West Side, New York, 1957. De twee bendes de Jets en de Sharks bevechten elkaar in een armoe-dige wijk van New York. Deze remake van de gelijknamige film van 1961 blijft overeind, maar

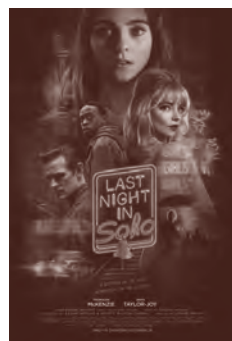
ik zie niet direct in waarom er überhaupt een remake nodig was, zeker niet nu slechts enkele maanden eerder de zoveel frissere musical 'In the Heights' (3,5 ★) is uitgekomen over de huidige problemen in een gelijkaardige achtergestelde, multi-etnische wijk.

The courier [Ironbark] (2020 – UK/USA) – 112 min. – 3 ★ – Reg.: Cooke, Dominic – Act.: Cumberbatch, Benedict; Ninidze, Merab; Buckley, Jessie
Moskou & London, 1960-1964. In 1960 zoekt de Russische GRU-kolonel Alex Penkovsky (1919-1963 – codenaam Ironbark) contact met de CIA omdat hij bang is voor de nucleaire escalatie van Nikita Chroesjtsjov; de Britse zakenman Greville Wynne (1919-1990) wordt gerekruteerd als tussenpersoon om de gevoelige documenten naar het Westen te smokkelen.

Cruella (2021 – USA/UK) – 134 min. – 3,5 ★ – Reg.: Gillespie, Craig – Prod.: Disney – Act.: Stone, Emma; Thompson, Emma – Gebaseerd op personages uit Smith, Dodie, *The hundred and one Dalmatians* (1956) (roman)
London, ca. 1964-1977. De moeilijke jeugd van het meisje Estella. Ze droomt ervan om een modeontwerper te worden, maar evolueert geleidelijk tot de gevaarlijke Cruella de Vil (de slechterik van dienst in het boek / de film 'The hundred and one Dalmatians'). Prachtige muziek van die tijd en een gedreven, spannend verhaal.

Last night in Soho (2021 – UK) – 116 min. – 3,5 ★ – Reg.: Wright, Edgar – Act.: McKenzie, Thomasin; Taylor-Joy, Anya; Rigg, Diana; Stamp, Terence
London, ca. 1965. De hedendaagse jonge student Eloise Turner baseert haar modeontwerpen op de jaren '60. Wanneer ze een appartement huurt in een oud huis, komt ze elke nacht in haar dromen terecht in het lichaam van het ambitieuze meisje Sandie dat ca. 1965 in de prostitutie terecht kwam en klaarblijkelijk in die kamer vermoord werd door haar pooier.

Judas and the black Messiah (2021 – USA) – 126 min. – 3 ★ – Reg.: Shaka King – Act.: Kaluuya, Daniel; Stanfield, LaKeith; Plemons, Jesse
Chicago, 1968-1969 & 1989. De onbelangrijke misdadiger William O'Neal (1949-1990) wordt gerekruteerd door FBI-agent Roy Mitchell om de charismatische Fred Hampton (1948-1969) te bespioneren, de leider van de lokale afdeling van de Black Panthers, die vecht voor gelijke rechten voor alle gekleurde minderheden in de USA.

De jaren '70 tot nu

Aline. The voice of love (2020 – F/CDN) – 128 min. – 3 ★ – Reg.: Lemerrier, Valérie – Act.: Lemerrier, Valérie; Marcel, Sylvain

Canada, ca. 1968-2016. De biografie van de succesrijke Canadese zangeres Aline Dieu, geboren in 1968 en ontdekt in 1980, tot de dood van haar echtgenoot en manager Guy-Claude Kamar in 2016. De film stelt expliciet dat het verhaal gebaseerd is op het leven van Céline Dion, maar waarschijnlijk om juridische redenen is het geen 'officiële' biografie van de beroemde zangeres die nog steeds actief is.

The nest (2019 – UK/CDN) – 107 min. – 3 ★ – Reg.: Durkin, Sean – Act.: Law, Jude; Coon, Carrie

Engeland, ca. 1986. De ambitieuze zakenman Rory O'Hara wil in zijn thuisland opnieuw de rijkdom verwerven die hij ooit in New York had, en sleurt zijn gezin mee naar een chic huis op het Engelse platteland. Zijn plannetjes mislukken echter en zijn familiale en beroepsleven gaan bergaf.

Worth (2020 – USA/UK/CDN) – 118 min. – 3 ★ – Reg.: Colangelo, Sara – Act.: Keaton, Michael; Ryan, Amy; Tucci, Stanley

Washington, D.C. & New York, 2001-2003. Professor Kenneth Feinberg (°1945) krijgt de opdracht van de Amerikaanse regering om een faire vergoeding te berekenen voor de families van de slachtoffers van de aanvallen van 9/11, maar wat is de waarde van een mensenleven?

The Mauritanian (2020 – UK/USA) – 129 min. – 3 ★ – Reg.: Macdonald, Kevin – Act.: Raham, Tahar; Foster, Jody; Cumberbatch, Benedict – *Bewerking van Mohamedou Ould Slahi, Guantánamo diary (2015) (non-fictie)*

Guantánamo, 2001-2010. Mohamedou Ould Slahi (°1970) wordt in 2001 uit Mauretania gekidnapt door het Amerikaanse leger en komt uiteindelijk in de gevangenis van Guantánamo terecht, waar hij gemarteld wordt om valse bekentenissen los te krijgen. De advocaat Nancy Hollander (°1944) en haar team slagen erin hem vrij te krijgen, al was het maar omdat ook de officiële aanklager Stuart Couch (°1965) het niet eens was met de manier waarop de rechtstaat ondergraven werd.

Toekomst

Dune. Part one (2021 – USA/CDN) – 155 min. – 3,5 ★ – Reg.: Villeneuve, Denis – Act.: Chamalet, Timothée; Ferguson, Rebecca; Zendaya – *Bewerking van Herbert, Frank, Dune (1965) (roman)*
De planeet Arrakis alias Dune, 10191. De Atreides familie krijgt van de keizer het beheer in handen van de exploitatie van de 'spice' van de zandwormen op deze planeet, een kostbare stof die interstellair reizen mogelijk maakt. De vorige uitbaters, de Harkonnenen, proberen daarom de Atreides uit te roeien, maar zoon Paul Atreides kan ontsnappen en zoekt hulp bij de plaatselijke bevolking de 'Fremen', die ondergedoken leeft in de woestijn. De sfeer zit goed, dus ik kijk met plezier uit naar het vervolg.

Herbert Verreth

Uit de oude doos

Of uw studententijd nu werkelijk de mooiste periode van uw leven was of niet, bijzondere herinneringen blijven ongetwijfeld voortleven. Wij vragen alumni om aan de hand van een foto een terugblik te werpen op hun jaren in Leuven. In dit nummer geven we het woord aan Hugo Spooren (°1939) uit Herk-de-Stad.

Selfie met Marraine (1960)

Hugo: "Deze foto werd genomen in 1960, tijdens mijn tweede kandidatuur Geschiedenis. Het is een "selfie" met een van de bekendste cafébazinnen die er in Leuven op de Oude Markt ooit geweest zijn. Iedereen kende haar als "Marraine" en elke Leuvense student wilde wel eens met haar op de foto. Marraine kan je in dit gezelschap moeilijk missen. Mij kan je helemaal links in beeld herkennen. De drie andere jongemannen op de foto zijn studiegenoten van me. We kwamen waarschijnlijk van een activiteit van de faculteit, want we dragen allemaal onze studentenpet. Die droeg ik verder ook altijd wanneer ik naar een repetitie van de studentenfanfare ging."

Hebt u ook een foto waaraan een leuk verhaal vasthangt dat u met ons wil delen? Een sfeerbeeld uit de les? Een kiekje van uw vriendengroep op stap? Een heus proclamatieportret? Een momentopname van het leven op kot? Laat het ons weten via info@vhl-alumni.be.

Mart Moris

Afzender:
Vereniging Historici Lovanienses
Patrijzenlaan 12/502
3010 Kessel-Lo

PB-PP | P708841
BELGIE(N)-BELGIQUE

Verkeerd adres?

Stuur ons, indien bekend, de juiste adresgegevens door van deze afgestudeerde.
Hartelijk bedankt!

Vereniging Historici Lovanienses
Kesseldallaan 76/0402
B-3010 Kessel-Lo
E-mail: info@vhl-alumni.be
Website: www.vhl-alumni.be